This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

839.33
N37v
v.2

B 971,223

VERSLAG

DER REDACTIE VAN HET

NEDERLANDSCH WOORDENBOEK,

OMTRENT DEN STAAT HAARER WERKZAAMHEDEN,

VAN 1 JANUARIJ 1852 TOT 1 AUGUSTUS 1854.

IN DE VERGADERING VAN HET VIERDE NEDERLANDSCH LETTERKUNDIG CONGRES,

TE UTRECHT, DEN 22 SEPTEMBER 1854,

VOORGEDRAGEN DOOR

D^r. M. DE VRIES,

HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN.
1854.

UNIV. OF MICH

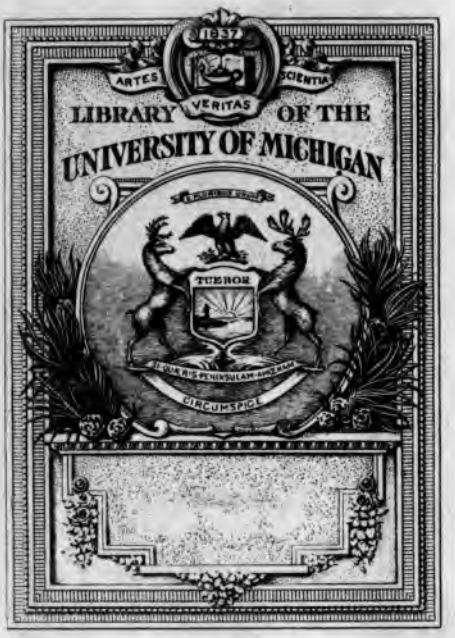
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

857
N3
v.

VERSLAG

OMTRENT HET

NEDERLANDSCH WOORDENBOEK.

VERSLAG

DER REDACTIE VAN HET

NEDERLANDSCH WOORDENBOEK,

OMTRENT DEN STAAT HARER WERKZAAMHEDEN,

VAN 1 JANUARIJ 1852 TOT 1 AUGUSTUS 1854.

IN DE VERGADERING VAN HET VIERDE NEDERLANDSCH LETTERKUNDIG CONGRES,

TE UTRECHT, DEN 22 SEPTEMBER 1854,

VOORGEDRAGEN DOOR

D^R. M. DE VRIES,

HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

HAARLEM,

A. C. KRUSEMAN.

1854.

Mijne Heeren, Leden van dit Congres,

Door het vertrouwen mijner geachte Medeleden is mij de vereerende last opgedragen, om, uit naam der Redactie van het Nederlandsch Woordenboek, in deze vergadering verslag uit te brengen omtrent den staat der werkzaamheden in deze vaderlandsche onderneming. Het is met een waar genoegen, dat ik thans voor U ben opgetreden, om mij van dezen last te kwijten. Bij elke taak van grooten omvang is het voorzeker aangenaam, hier en daar bij een belangrijk rustpunt een oogenblik stil te staan, om op den afgelegden weg terug te zien en voor de baan, die nog vóór ons ligt, nieuwe krachten te verzamelen; maar dubbel aangenaam, indien bij dat terugzien het verledene ons ruime stof schenkt van blijde voldoening, die de hoop en den moed voor de toekomst versterkt. En werkelijk mag de Redactie zich in het voorregt verheugen, met zulk eene voldoening voor U te verschijnen. Toen mij, nu drie jaren geleden, de eer te beurt viel, in onze bijeenkomst in Belgiës hoofdstad het woord te voeren,

ten einde U rekenschap te geven van hetgeen door de voorbereidende Commissie in de zaak van het Woordenboek was verrigt: hoe onzeker was toen nog de naaste toekomst, hoe scheen de geheele zaak een tooneel van twijfelingen en bezwaren, bij welke menigeen aan eene oplossing wanhoopte. Het gold de vraag, of uit de warme en levendige, maar niet evenzeer geleidelijke en eenstemmige beraadslaging, in vorige Congressen gehouden, ten laatste iets goeds tot stand zou kunnen komen. Het gold de vraag, of men eindelijk van spreken tot handelen zou kunnen geraken; of de vervaardiging van een Nederlandsch Woordenboek al dan niet eene taak was, die, met eenige hoop op een goeden uitslag, van wege het Congres ondernomen kon worden. De vereerende goedkeuring, door de Brusselsche vergadering aan den arbeid der voorbereidende Commissie verleend, heeft die vraag in toestemmenden zin beantwoord. De onzekerheden en twijfelingen vonden in een eenparig en broederlijk besluit hare gewenschte oplossing; een bepaald en duidelijk omschreven plan van den arbeid werd eenstemmig vastgesteld, tot de onderneming van het groote werk in naam en op last van het Congres besloten, en eene Redactie benoemd, om de uitvoering van dat besluit te leiden en te besturen. En thans, een drietal jaren is er verloopen sedert alzoo de grondslagen van den arbeid werden gelegd, het oogenblik is gekomen, waarop de Redactie zich voor de eerste maal bij U zal moeten verantwoor-

den over de wijze, waarop zij zich, door hare medearbeiders ondersteund, van de haar opgedragen taak heeft gekweten: en zou het haar dan niet tot eene aangename voldoening verstrekken, dat zij — vrij van alle grootspraak of aanmatiging — toch met gerustheid en vertrouwen voor U mag optreden? Het geldt thans niet meer het angstvallig berekenen eener onzekere toekomst, maar het blijmoedig terugzien op een bepaald verleden. Niet een ontmoedigend afmeten van den geheelen arbeid, die dreigend en afschrikkend ons wacht; maar een geruststellend overzigt van het volbragte gedeelte, dat daar gereed voor ons ligt en tot nieuwe inspanning uitlokt. Het geldt niet meer de vraag, of en hoe en door wien een Nederlandsch Woordenboek ondernomen zou kunnen worden; maar eene naauwkeurige opgave van de hoogte, waartoe die onderneming reeds werkelijk is gevorderd. En mogen al de vruchten van onzen driejarigen arbeid nog slechts gering zijn in vergelijking van den onmetelijken omvang onzer geheele taak; ware het al dwaas en vermetel, reeds thans de voltooijing van het groote werk te willen voorspellen, dat integendeel nog jaren van vlijt en volharding, nog een zamenloop van gunstige omstandigheden, zal vereischen: toch is er reeds genoeg verrigt, om althans de hoop op het eenmaal welgelukken aanmerkelijk te doen stijgen; genoeg reeds, om op het volbragte te wijzen met een erkentelijk gevoel voor den genoten voorspoed; om tot hen, die onze pogingen kracht-

dadig ondersteunden, een hartelijk woord van openbaren dank te spreken; genoeg, om met vertrouwen uwe belangstellende aandacht in te roepen voor eene beknopte, maar naauwkeurige en volledige vermelding van den tegenwoordigen staat onzer werkzaamheden.

Ten einde bij den rijkdom der stof die goede orde te volgen, die voor eene duidelijke voorstelling vereischt wordt, willen wij U in de eerste plaats vermelden wat door de Redactie zelve is verrigt, daarna welke ondersteuning haar door verschillende medearbeiders is verleend, om ten slotte eenige aanmerkingen en bedenkingen voor te dragen, die zij zich verpligt acht U mede te deelen, als de vruchten der tot hiertoe verkregene ondervinding.

I.

Wanneer ik zoo even gewaagde van onzen driejarigen arbeid, met het oog op het tijdstip, waarop het vorige Congres werd gehouden, stelde ik eigenlijk eene te wijde tijdsruimte. Niet aanstonds na den afloop van het Congres kon met onze taak worden aangevangen; een kostbare tijd van ongeveer een half jaar is in nuttelooze afwachting verspild; en welligt ware dit oponthoud voor de geheele zaak verderfelijk geworden, indien niet de Redactie ten laatste besloten had, daartegen te waken, door de bestaande zwarigheid op eigen gezag uit den weg te ruimen. Die zwarigheid, M. H. — het zij ons vergund openhartig

te spreken — was gelegen in het ondoordachte besluit van het Brusselsche Congres, waartegen sommigen onzer vruchteloos hadden gewaarschuwd, dat namelijk het Verslag der voorbereidende Commissie, het Ontwerp des Woordenboeks bevattende, niet terstond afzonderlijk, maar eerst in de Handelingen van het Congres zou worden gedrukt. Het was te voorzien, dat die maatregel, om geene andere reden dan een onbeduidend geldelijk belang genomen, noodlottig moest werken. De Handelingen van het Congres konden, ook bij den gebrekkigen toestand van den boekhandel tusschen Zuid- en Noord-Nederland, onmogelijk een zoodanigen aftrek vinden, dat aan het daarin opgenomen Verslag die algemeene bekendheid ten deel viel, die noodig was om tot nationale belangstelling, tot ruime en krachtige medewerking op te wekken. De uitgave dier Handelingen was daarenboven aan zoovele moeilijkheden verbonden, de daarmede belaste Commissie had met zoovele bezwaren te kampen, dat reeds meer dan vier maanden verloopen waren, alvorens met den druk een aanvang gemaakt was. Doch zoo lang het Ontwerp van onzen arbeid niet uitgegeven en algemeen verspreid was, viel natuurlijk aan het beginnen van dien arbeid niet te denken: of kon men van onze taal- en letterkundigen de toezegging verwachten tot medewerking aan een plan, waarvan hun de aard en de bijzonderheden nog geheel onbekend waren? Hoe langer het uitstel duurde, des te dreigender werd deze stand van zaken; en zou

niet dit uitstel ten laatste tot afstel leiden, dan bleef der Redactie niets anders over dan een doortastende maatregel, waartoe zij op eigen verantwoording besloot. Zij heeft namelijk, met terzijdestelling van het te Brussel genomen besluit, doch met medeweten en goedvinden van hen, die leden der voorbereidende Commissie waren geweest, eene afzonderlijke uitgave van het Ontwerp ter perse gelegd en algemeen verkrijgbaar gesteld. Van toen af eerst werd het mogelijk, krachtig de hand aan het werk te slaan; van toen af mogten wij op de uitnoodigingen, aan een groot aantal bevoegden gerigt, gewenschte antwoorden te gemoet zien; van toen af nam de bearbeiding van het Nederlandsch Woordenboek eerst eigenlijk een aanvang. Moge dan al onze Redactie schijnen zich door dezen maatregel aan de hoogheid van het Congres te hebben vergrepen, zij vertrouwt, dat het herstel der te Brussel begane fout haar te Utrecht niet met ondank zal worden vergolden.

Nog eene andere omstandigheid had vóór den aanvang onzer werkzaamheden eene tijdelijke belemmering veroorzaakt. Zij betrof het personeel van de leden der Redactie. Gij herinnert u, dat de Brusselsche vergadering den eervollen last, om de totstandbrenging van het ontworpen Woordenboek te besturen, aan een drietal beoefenaren der vaderlandsche taalkunde had opgedragen. Nevens den tegenwoordigen spreker en zijnen hooggeschatten vriend, den Eerw. heer J. DAVID, was ook de heer Mr. L. PH. C. VAN

DEN BERGH uitgenoodigd, om zich te willen belasten met een aandeel van die gewigtige taak, die hij zelf in een opzettelijk schrijven zoo te regt had aangewezen als tot den kring en de eigenlijke roeping van het Congres behoorende(1). Dat allen, wien de zaak van het Woordenboek ter harte ging, naar een toestemmend antwoord van Mr. VAN DEN BERGH met verlangen uitzagen, behoeft wel geene vermelding in eene vergadering als deze, die hem te eerder als medelid der Redactie zou wenschen te begroeten, naarmate zij zijne verdiensten voor onze taalkunde hooger waardeert. Doch gewigtige redenen, belangrijke werkzaamheden vooral in een ander vak van wetenschap, noopten hem, zich van het aanvaarden der hem opgedragen taak te verontschuldigen: een besluit, dat voor de overblijvende leden der Redactie eene ware teleurstelling was, hoezeer dan ook verzacht door de overtuiging, dat, hetgeen de taalkunde verloor der geschiedkunde tot voordeel zou gedijen. De benoeming van een derden Redacteur in de plaats van den heer VAN DEN BERGH was terstond een dringend vereischte, en geenszins gedoogde het belang der zaak, dat die benoeming zou worden uitgesteld tot een volgend Congres. Daarom hebben de beide leden der Redactie, die den hun toevertrouwden last hadden aanvaard, zich gewend tot de Permanente Commissie, als het Congres wettiglijk vertegenwoordigende, en aan deze het voorstel gedaan, dat zij mogt goed-

(1) *Handelingen van het Amst. Congres*, bl. 167 vlg.

vinden eenen Redacteur te benoemen, in afwachting van de goedkeuring dier handeling, die door het Congres, in het belang der zaak, kon noch zou geweigerd worden. De Commissie heeft zich met dit voorstel volgaarne vereenigd, en overeenkomstig den door ons uitgedrukten wensch, het lidmaatschap der Redactie opgedragen aan den heer L. A. TE WINKEL, die zich bereid verklaarde die benoeming té aanvaarden: eene toetreding, die ik om de vreugde, die zij den heer DAVID en mij verschafte, om de heilrijke gevolgen, die zij voor de groote zaak heeft gedragen, overal elders als eene heuchelijke gebeurtenis mag roemen; maar waarbij ik hier ter plaatse, ter wille der bescheidenheid, met eene bloote vermelding moet volstaan.

Zoo was dan nu, in den aanvang van het jaar 1852, de Redactie voltallig en gevestigd, en bereid om zich met lust tot den arbeid aan te gorden. Door het vereerend vertrouwen mijner beide geachte Medeleden werd aan hem, die tot U spreekt, het voorzitterschap opgedragen. In eene reeks van bijeenkomsten werden de voorbereidende maatregelen vastgesteld en alle middelen beraamd om eene doelmatige inrigting en geregelden gang der werkzaamheden te verzekeren. Die bijeenkomsten werden door de beide Noord-Nederlandsche leden, doch met uitdrukkelijke volmagt en goedkeuring van den heer DAVID, te Leiden gehouden; en tevens werd diezelfde stad met gemeen overleg tot zetel der Redactie gekozen. Leiden, de Academiestad, met hare rijke bibliotheek

en veelsoortige verzamelingen, waar de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde met haren kostbaren boekenschat is gevestigd, in de onmiddellijke nabijheid der ruim voorziene boekerijen van 's Gravenhage en Haarlem, de woonplaats tevens van een der Redacteuren, en door een tweeden driemaal 's jaars geregeld bezocht, scheen zich bij uitstek aan te bevelen om het middelpunt onzer werkzaamheden te zijn; en nog zooveel te meer, toen, in het vorige jaar, de tegenwoordige spreker geroepen werd, zijn Academischen werkkring derwaarts te verplaatsen; zoodat thans twee der Redacteuren, in dagelijkschen omgang te zamen levende, steeds met elkander werkzaam kunnen zijn. Aan één hunner, gelijk U bekend is, is door de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde het bestuur over hare boekerij toevertrouwd; maar het was niet juist deze omstandigheid alleen, waaraan wij een vrij en ruim gebruik van de schatten dezer instelling te danken hadden. De welwillende belangstelling der Maatschappij, altijd volijverig om den bloei onzer taal en letteren krachtig te bevorderen, kwam ons bereidvaardig te gemoet, en bood ons, met het onbelemmerde gebruik harer verzamelingen, tevens de heusche verzekering aan, dat hare ondersteuning en medewerking nimmer te vergeefs door ons zouden worden ingeroepen. Zoo vergunde zij ons aanvankelijk in hare leeskamer eene geschikte ruimte ter bewaring der boeken, papieren en andere voorwerpen in het bezit der Redactie, die al spoedig tot eene tamelijke hoeveelheid waren

gestegen. Bij latere uitbreiding echter is het noodzakelijk geworden, daarvoor eene afzonderlijke bewaarplaats, een eigenlijk bureel der Redactie, in te rigten. In de woning van den voorzitter bood zich daartoe de gelegenheid aan, en thans is onze geheele verzameling daar, in een eigen lokaal, bijeengebragt en in behoorlijke orde gerangschikt. De talrijke uittreksels, hetzij door verschillende medearbeiders ingezonden, hetzij door de zorg der Redactie zelve vervaardigd, zijn daar geplaatst in opzettelijk daartoe ingerigte doozen; tot berging dier doozen en der verdere pakken en omslagen met papieren van allerlei aard, zijn de noodige kasten en stellingen toegereed, en alles is zoodanig geregeld, dat bij de telkens aangroeijende hoeveelheid nimmer verwarring ontstaan kan, maar alles medewerkt tot bevordering eener gewenschte orde en tot besparing van kostbaren tijd.

Door deze en andere maatregelen van stoffelijken aard, door den aankoop van verschillende benoodigdheden, door ruime briefporten en andere uitgaven, waren geldelijke opofferingen noodzakelijk geworden; en zou de Redactie werkelijk hare taak met kracht doorzetten, dan moest zij natuurlijk de middelen bezitten om die onvermijdelijke onkosten te bestrijden. Te sterker bleek die behoefte, daar het, bij den overgrooten omvang van den arbeid, een stellig vereischte was, zich, door het aanstellen van bezoldigde klerken, te verzekeren van eene geregelde en voortdurende werkzaamheid onder leiding en toezigt der Redactie. Reeds in de vergadering van het Brus-

selsche Congres was de noodzakelijkheid voorzien, dat de Redactie over geldelijke hulpmiddelen zou kunnen beschikken; en eene aanvrage tot ondersteuning aan de beide Regeringen van Noord- en Zuid-Nederland als de gereedste weg aangewezen om zich daartoe in staat te doen stellen. Dien weg heeft de Redactie dan ook met het beste gevolg ingeslagen. Op de door haar te dien einde ingediende verzoekschriften mogt zij van de beide Regeringen bij herhaling eene gunstige beschikking erlangen, die haar ten bewijze verstrekte, dat de bloei van Neêrlands taal, zoowel in België als in Noord-Nederland, door de beide verlichte Vorsten en hunne raadslieden op den regten prijs wordt geschat, en de pogingen van hen, die zich aan de bevordering van dien bloei toewijden, op de hooge medewerking en ondersteuning van 's Lands Bestuur mogen rekenen. Door de Noord-Nederlandsche Regering werd eene som van *f* 500, door de Zuid-Nederlandsche eene dergelijke van 1000 fr. ten behoeve der Redactie beschikbaar gesteld, en toen dit gezamenlijk bedrag in den loop van twee jaren allengs was uitgeput, is, in den aanvang van het loopende jaar, dezelfde toelage van beide zijden andermaal welwillend verstrekt. Het schenkt ons eene aangename voldoening, voor deze krachtige bescherming en aanmoediging, ons door de beide Regeringen verleend, de betuiging van onzen diepgevoelden dank hier openlijk te mogen herhalen. Gij allen stemt voorzeker van harte in met dit woord van erkentelijk gevoel; en van onzen kant zal U de

verzekering niet bevreemden, dat dit herhaalde bewijs van vereerend vertrouwen, ons door het Staatsbestuur geschonken, ons tot een krachtigen prikkel zal verstrekken, om ons van de aangevangen taak, bij dubbel besef van verantwoordelijkheid, met verdubbelden ijver te kwijten.

Met behulp der verleende toelagen heeft het der Redactie mogen gelukken, bij zuinig en doelmatig beheer, de noodzakelijke uitgaven behoorlijk te dekken, den geregelden gang der geheele zaak aanhoudend te bevorderen, en zich te verzekeren van de bestendige medewerking van geschikte personen, die deels door het maken van uittreksels, deels door afschriften, door nazoeken, vergelijken, rangschikken enz., onder leiding van een der Redacteuren, werkzaam zijn geweest of bij voortduring werkzaam blijven. Drie verschillende personen waren der Redactie tot hiertoe op deze wijze behulpzaam: de heer J. G. LAATS, onderwijzer te Groningen, en de heeren C. DEE en W. THIEME, te Leiden, de eerste insgelijks onderwijzer, de tweede voor den boekhandel bestemd. De arbeid, door dit drietal medehelpers verrigt, heeft der Redactie ruime stof van voldoening geschonken; en volgaarne brengt zij aan den ijver, de vlijt en de naauwkeurigheid, door genoemde heeren in hunne werkzaamheden betoond, eene welverdiende hulde. Moge zij voortdurend zich in staat gesteld zien, den nog wachtenden arbeid aan even bekwame handen toe te vertrouwen.

Ten einde U van de altijd onontbeerlijke geldzaak,

waarvan wij zoo even gewaagden, geheel trouwhartige mededeeling te doen, stippen wij nog kortelijk het volgende aan. Over de beide eerste jaren, 1852 en 1853, bedroegen onze ontvangsten, in Noord-Nederlandsche munt berekend, *f* 967,18½, onze uitgaven *f* 939,82½, zoodat ons den 1 Januarij 1854 een batig saldo van *f* 27,36 overbleef. In den aanvang van dit jaar ontvingen wij andermaal de toelagen der beide Regeringen, tot een gezamenlijk bedrag van *f* 967,18½, en tot den 1 Augustus l.l. bedroegen onze uitgaven *f* 180, zoodat wij op dat tijdstip, bij hetwelk wij dit ons verslag bepalen, eene som van *f* 814,54½ in kas hadden, en derhalve in dit opzigt met vertrouwen de toekomst kunnen te gemoet gaan. Eene nadere rekening en verantwoording der ons toevertrouwde gelden, over de twee eerste jaren, is door ons aan de beide Regeringen ingezonden, en wordt tevens als bijlage (A.) tot dit Verslag overgelegd en U ter inzage aangeboden.

Doch het wordt tijd, dat wij, na de vermelding dezer aangelegenheden, deels van persoonlijken, deels van bloot stoffelijken aard, thans overgaan om U te berigten, wat de Redactie, zoodanig voorbereid en toegerust, voor de eigenlijke vervaardiging van het Woordenboek tot stand heeft gebragt.

Volgens het vastgestelde plan van den arbeid moet elk woord, dat eene plaats in het Woordenboek behoort te erlangen, op een afzonderlijk blad papier worden aangeteekend. Die verschillende bladen, hetzij de bloote vermelding bevattende van eenig

woord, als ter herinnering om dat woord niet te vergeten, hetzij voorzien van aanhalingen uit schrijvers, of van bijgevoegde aanmerkingen van etymologischen of grammatischen aard, al die bladen, zeg ik, worden later in behoorlijke orde gerangschikt; zoodat men, als eindelijk de tijd zal gekomen zijn om met het opstellen van het Woordenboek een aanvang te maken, telkens bij elk woord, in meer of min talrijke bladen, alles vindt opgeteekend wat tot bouwstof van een degelijk en welbewerkt artikel dienstig mag heeten, en derhalve alsdan de arbeid, met eene onschatbare besparing van tijd, bijna geheel zonder het naslaan en vergelijken van boeken, maar alleen uit de bijeengebragte papieren, zal kunnen bewerkt worden. Oorspronkelijk was in het ontwerp deze bepaling alleen toegepast op de hoofd- of grondwoorden, terwijl de afgeleide of zamengestelde woorden, in goede orde bijeengezameld, allen onder de hoofdwoorden, waartoe elk hunner behoort, zouden gerangschikt worden. Doch bij nader inzien heeft de Redactie, deels omdat deze inrigting aan praktische bezwaren onderhevig bleek, deels in verband met eene bedenking, die wij U straks wenschen voor te dragen, het beter geacht ook de afleidingen en zamenstellingen afzonderlijk op te teekenen, en voor elke daarvan een eigen blad te bestemmen: een maatregel, die, ja, het verbruik van papier meer dan verdubbelt en dus op eenige kosten te staan komt, maar daarentegen in den veel kostbaarder tijd eene even aanmerkelijke bezuiniging ten gevolge heeft.

Als eerste en voorname grondslag van onze verzameling moesten dus al de woorden, in WEILAND's Woordenboek voorkomende, in den aangeduiden vorm worden opgeteekend, hetgeen te meer noodzakelijk was, omdat de afgeleide en zamengestelde woorden, bij WEILAND nu eens als zelfstandige artikels opgenomen, dan weder onder verschillende hoofdwoorden willekeurig verspreid, het naslaan hoogst bezwarend en tijdroovend maken, zoodat in de allereerste plaats eene alphabetische rangschikking van alles wat bij hem vermeld staat, eene dringende behoefte was. Om deze verzameling zooveel mogelijk volledig te maken, is daarbij niet alleen gebruik gemaakt van het groote Woordenboek in 11 deelen, maar ook, ter vergelijking en aanvulling, van de kleinere uitgave in 5 deelen, en vooral van het „Woordenboek voor de Spelling," dat, hoeveel beknopter ook, toch veel bevat dat in de grootere Woordenboeken ontbreekt. Geruimen tijd en eene groote mate van vlijt en naauwkeurigheid heeft deze arbeid vereischt, die echter reeds in het vorige jaar geheel naar ons genoegen voltooid was. Tot nadere uitbreiding kwam het ons vervolgens raadzaam voor, ook datgene niet ongebruikt te laten, wat vroeger en later, door onderscheidene taalkundige schrijvers, ter aanvulling of verbetering van WEILAND's werk in verschillende beoordeelingen was bijgedragen, voor zooverre het althans in den vorm van doorloopende aanmerkingen vervat en alzoo voor ons ter overneming geschikt was. Ook deze arbeid is gelukkig

ten einde gebragt; en de beoordeelingen van WEILAND's Woordenboek, destijds door de heeren C. DE VRIES en M. SIEGENBEEK in den *Konst- en Letterbode* geplaatst, alsmede de *Blikken in* WEILAND's *Woordenboek* van den heer BOMHOFF, leverden hiertoe de ruimste bijdragen; zoodat van al de aanmerkingen, bedenkingen en bijvoegselen, door de genoemde schrijvers opgeteekend, zoo dikwijls later, bij het opstellen der artikelen, zal blijken dat zij werkelijk bruikbare bouwstoffen leveren, naar behooren partij zal worden getrokken.

Nog een ander middel om de verzameling van WEILAND tot grootere volledigheid te brengen, trok onze aandacht tot zich. Het was de vergelijking van zijnen arbeid met eenige andere, meest latere, Woordenboeken, hetzij ter aanwijzing van spelling of grammatisch gebruik, hetzij ter vertolking van vreemde talen ingerigt. Eene uitgebreide en omslagtige taak voorzeker, maar die onzen woordenschat door menige kostbare aanwinst niet weinig verrijkt, en waarbij vooral het uitmuntend Hollandsch-Fransche Woordenboek van den heer VAN MOOCK, dat ons door zijne volledigheid ruime bijdragen schenkt, eene eervolle vermelding verdient. Reeds voor meer dan de helft is thans deze arbeid voltooid, en nog in den loop van dit jaar mogen wij het einde daarvan te gemoet zien.

Zoo is dan de grondslag gelegd van een Nederlandsch Woordenboek, dat, bij het ten toon spreiden van den rijkdom van onzen onmetelijken taal-

schat, tot de nimmer bereikbare volledigheid althans zooveel mogelijk nabij hoopt te streven. Doch wat in de werken van WEILAND en andere lexicografen bovenal karig bedeeld is, de overvloedige verscheidenheid van woorden en beteekenissen in dichterlijk gebruik of in den sierlijken prozastijl, en de tallooze hoeveelheid van benamingen en spreekwijzen in alle vertakkingen van het maatschappelijk leven verspreid, dit alles moest op eene andere wijze en naar een geregeld plan worden aangevuld. Eene opzettelijke lezing onzer voornaamste schrijvers, het maken van doorloopende uittreksels uit hunne werken, en daarnevens het opsporen en nagaan van al wat onze kennis der kunstwoorden en uitdrukkingen in het dagelijksch leven zou kunnen uitbreiden: ziedaar de middelen die hier ter bereiking van het doel moesten strekken. Het voornaamste gedeelte van deze tweeledige taak mogt de Redactie op goeden grond van de ijverige ondersteuning harer talrijke medewerkers verwachten, gelijk ook de Redacteuren, ieder voor zich, bereid zijn een deel van dien arbeid te dragen en ook werkelijk reeds van het hunne hebben geleverd. Doch niettemin kwam het ons voor, dat wij, ook als Redactie, door het uitlokken van bepaalde werkzaamheden onder onze leiding, tot den grooten omvang dezer dubbele taak het onze konden en moesten bijdragen. Zoo dikwijls zich derhalve, door bestaande hulpmiddelen, de gelegenheid aanbood, om eenige belangrijke taak aan onze

bezoldigde medehelpers toe te vertrouwen en onder ons opzigt te doen uitvoeren, hebben wij ons altijd die gelegenheid ten nutte gemaakt, en zoo doende rijke stapels van kostbare bouwstoffen bijeengebragt. Zoo ligt een volledig en hoogst naauwkeurig uittreksel uit de dichterlijke werken van Vader CATS in gereedheid, waartoe de volksuitgave, onlangs te Deventer verschenen, gereede aanleiding bood, daar de korte aanteekeningen, aan deze uitgave toegevoegd, juist die woorden betroffen die voor ons doel moesten verzameld worden. Zoo bezitten wij reeds een uitgebreiden schat van aanteekeningen uit al de werken van HOOFT, naar aanleiding van het *Uitlegkundig Woordenboek* op dien schrijver, door het Koninklijk Nederlandsch Instituut in het licht gegeven, en van de Nalezing daarop, door Mr. H. J. KOENEN en Dr. A. DE JAGER bearbeid, welk een en ander in den voor ons bepaalden vorm in zijn geheel is overgenomen. Zoo heeft reeds de geheele Staten-Bijbel, dat merkwaardige gedenkteeken van zuivere en keurige taal, ons zijne rijke bijdragen geleverd, waartoe wij ons de gelegenheid geopend zagen in de *Handleiding* van Dr. DE JAGER en vooral in de later verschenen *Verklarende Lijst*, door Dr. W. HECKER ten behoeve onzer onderwijzers bewerkt. Zoo gaf eene lijst, vroeger tot eigen gebruik opgemaakt, ongezocht een zeer bruikbaar uittreksel uit de drie eerste deelen van WAGENAAR'S *Vaderlandsche Historie*. Zoo hebben wij een ruimen voorraad opgezameld uit de werken van Dr. DE JAGER, die, gelijk U

allen bekend is, zoozeer uitmunten door de vruchten der zeldzame belezenheid, waardoor zich deze geachte taalkenner onderscheidt. Voor zooverre de inhoud dezer werken, gelijk meestentijds het geval was, de gemakkelijke gelegenheid aanbood om, bij het maken van uittreksels, onder bepaalde woorden te worden gerangschikt, kon die inhoud geheel en onverminderd in onze verzameling worden opgenomen. Zoo mogt het ons gebeuren, zijne *Proeve over de werkwoorden van herhaling en during*, zijne verhandeling *Over den invloed van* BILDERDIJK'S *dichtwerken op onze taal*, een groot gedeelte zijner *Verscheidenheden*, en talrijke opstellen uit de vier deelen van het *Taalkundig Magazijn* te doen bearbeiden, en den ganschen rijkdom dezer geschriften in onze verzameling in te lijven, zoodat niets daarvan, bij de aanstaande bewerking van het Woordenboek, ongebruikt zal behoeven te blijven. En terwijl aldus uit een aantal onzer voornaamste dichters en prozaschrijvers ruime en welbewerkte uittreksels werden verzameld, bleef ook het andere gedeelte der zoo even geschetste taak, het nagaan en bijeenbrengen van kunstwoorden en uitdrukkingen uit het dagelijksch leven, door de Redactie niet veronachtzaamd. Verschillende bronnen, hetzij uitgegeven werken, hetzij ongedrukte mededeelingen, werden door haar opgespoord, en reeds voor een gedeelte gebruikt. Voor eene bewerking der wetenschappelijke benamingen, in de aardkunde gebruikelijk, werd de grondslag gelegd door een uittreksel uit

de *Proeve* van Dr. W. C. H. STARING: een arbeid, waarvan de geëerde schrijver de nadere verbetering en voltooijing gewillig op zich heeft genomen. Uit het werk van den heer D. VAN DEN BOSCH en andere bijdragen werden talrijke kunstwoorden, tot het stoomwerktuig en den spoorweg betrekkelijk, verzameld. Uit onderscheidene gedrukte stukken werden allerlei uitdrukkingen opgeteekend, nu eens tot den landbouw, dan eens tot de houtkooperij, of tot het bedrijf van den schrijnwerker, van den geweermaker of van den lettergieter behoorende; terwijl eindelijk eene dagelijksche opmerkzaamheid der drie Redacteuren en hunne vrienden, dag aan dag menig woord, menige spreekwijze, menige wending in de taal van het gewone leven opving, die buiten twijfel eene plaats in het Woordenboek verdiende, maar tot hiertoe noch bij WEILAND noch elders vermeld stond. Kortom, overal en telkens als zich de gelegenheid aanbood, heeft de Redactie zich beijverd van alle kanten bouwstoffen bijeen te brengen voor den grooten nationalen arbeid, ten einde, op den grondslag der verzameling, uit de bestaande Woordenboeken getrokken, verder op te bouwen, en allengs eene wenschelijke volledigheid zooveel mogelijk te naderen.

Doch met betrekking tot de eigenlijk gezegde kunstwoorden, in de verschillende vakken van nering en hantering gebruikelijk, is het ons spoedig gebleken, dat een meer afdoende maatregel vereischt werd, indien werkelijk het Woordenboek in dit opzigt aan

zijne roeping zou beantwoorden. Gij herinnert u, M. H., dat in het Verslag der voorbereidende Commissie juist de noodzakelijkheid van het vlijtig bijeenzamelen der technische uitdrukkingen, als een punt van groot belang voor de praktische strekking van het Woordenboek, zeer bijzonder op den voorgrond is gesteld. Maar was de zaak hoogst gewigtig, zij ging tevens met niet geringe moeilijkheden gepaard. Waar het de kunstwoorden betreft, tot de *wetenschappelijke* terminologie behoorende, zijn die bezwaren ligter te overwinnen. Eene reeks van bruikbare boekwerken biedt hier de gelegenheid aan om ruimen voorraad te verzamelen, en talrijke bevoegde personen, tot wie men zich wenden kan om voorlichting, raad en medewerking, zijn als van zelve aangewezen. Maar zoodra men zich op het gebied van praktische bedrijven verplaatst ziet, worden de bezwaren veelvuldiger en grooter. De gedrukte werken, die tot leiddraad kunnen dienen, zijn hier òf schaarscher òf althans voor *ons* doel minder berekend; en eene juiste keuze van niet alleen bevoegde maar ook geschikte medewerkers is hier uiterst moeilijk, vooral waar het de ambachten en lagere bedrijven geldt. Wat der Redactie mogelijk was, heeft zij gedaan, en geene gelegenheid om allerlei kunstwoorden op te sporen, ongebruikt gelaten. Veel heeft zij reeds thans verzameld; veel is haar van verschillende zijden toegezonden en nog meer voor het vervolg beloofd, gelijk wij U straks nader zullen mededeelen; doch bij dit alles voldeed de uitslag

harer pogingen nog geenszins aan hetgeen zij zich als wenschelijk voorstelde. Wat zij verkreeg, het waren losse en verstrooide bijdragen, stuksgewijze bijeengebragt, hier ruimer, daar schraler, nu eens van goede opheldering voorzien, dan weder uit eene bloote woordenlijst zonder eenige verklaring bestaande, en altijd bleef een groot aantal der meest gewone neringen en bedrijven zelfs van eene oppervlakkige bearbeiding verstoken. Het kwam ons derhalve raadzaam voor, deze verzameling der kunstwoorden, waaraan wij voor het welslagen van onzen arbeid zulk een groot gewigt hechten, niet langer aan het toeval over te laten, maar eene opzettelijke en geregelde bewerking daarvan, zoo mogelijk, uit te lokken. Wij hebben ons met dit oogmerk gewend tot den Delftschen hoogleeraar, den heer S. BLEEKRODE, van wiens bekende ervarenheid in alles wat met de nijverheid in verband staat, wij den besten raad mogten verwachten. Onze hoop op de belangstellende medewerking van dezen geachten deskundige werd niet teleurgesteld. Bereidwillig aan ons verzoek voldoende, verpligtte hij ons door de aanwijzing van den geschikten weg, die ter bereiking van ons doel zou kunnen leiden; en het gevolg der gevoerde onderhandelingen was, dat de algemeene en opzettelijke bewerking der praktische kunstwoorden, op wederzijds aannemelijke voorwaarden, werd opgedragen aan des hoogleeraars broeder, Mr. P. A. BLEEKRODE, Secretaris der *Vereeniging voor Volksvlijt*, in onze hoofdstad gevestigd: een letterkun-

dige, voor wien juist in deze zijne betrekking, die hem met alle takken der nijverheid in dagelijksche aanraking brengt en alle boekwerken en tijdschriften van technischen aard voor hem beschikbaar stelt, de meest gewenschte gelegenheid openstaat om eene verzameling als de door ons verlangde tot stand te brengen, en dat wel op eene wijze, die niet alleen voor volledigheid, maar ook voor naauwkeurigheid de beste waarborgen oplevert. Te meer mogen wij ons in den genomen maatregel verheugen, daar de hoogleeraar, aan wiens tusschenkomst wij deze schikking te danken hadden, ons nog daarenboven bemoedigd heeft door het verpligtend aanbod, om het werk van zijnen broeder, na de voltooijing, in zijn geheel te overzien en, waar het noodig zijn mogt, aan te vullen en te verbeteren: iets, dat bij 's mans rijken schat van praktische kennis ons de beste vruchten voor onze onderneming belooft. Met gespannen verwachting zien wij van Mr. BLEEKRODE de eerste proeven van zijnen arbeid te gemoet; en strekt het ons al tot eene kleine teleurstelling, dat wij U niet thans reeds op de aanvankelijke uitkomsten van dezen onzen maatregel kunnen wijzen, te meer streelt ons het vooruitzigt, dat een volgend Verslag omtrent het gewigtig onderwerp der kunstwoorden verblijdende berigten zal mogen bevatten.

Hetgeen wij U tot hiertoe hebben medegedeeld, M. H., betreft alleen dat gedeelte van onzen arbeid, dat in het *verzamelen* van onzen woordenschat bestaat; doch van de eigenlijke bewerking van het

reeds verzamelde was tot hiertoe geene spraak. Ook ligt het in den aard der zaak, dat al ons streven zich tot hiertoe hoofdzakelijk tot het bijeenbrengen der stof moest bepalen. Bij het vervaardigen van een Woordenboek heeft men achtereenvolgens drie tijdperken te doorloopen, waarvan het eerste aan het verzamelen, het tweede aan de bewerking, het derde aan de uitgave gewijd is. Thans, gij gevoelt het, bevinden wij ons nog midden in de drukke beweging en woeling van het eerste tijdperk; en nog is daar zulk een overvloed van werk voorhanden, dat aan het sluiten van dit gedeelte onzer taak, om tot het tweede over te gaan, vooreerst niet te denken valt. Intusschen wordt echter de zorg voor hetgeen ons in de toekomst wacht, geen oogenblik uit het oog verloren. Alles wat strekken kan om de aanstaande bewerking van het Woordenboek, het eigenlijke opstellen der artikelen uit de steeds aangroeijende massa van beschrevene bladen, op doelmatige wijze voor te bereiden, maakt een blijvend voorwerp onzer opmerkzaamheid uit. Inzonderheid is het ons streven, door geregeld voortgezette taalstudie, meer en meer een geheel van degelijke kennis te verwerven, dat ons in staat zal stellen om voor de talrijke vragen, twijfelingen en bezwaren, die bij de bewerking van het Woordenboek noodwendig moeten oprijzen, reeds bij voorraad eene bepaalde oplossing te vinden: ten einde later de arbeid des te minder belemmering ontmoeten, maar, door grondig voorafgaand onderzoek gesteund, steeds geregeld voorwaarts

moge spoeden. Ter bevordering van dit doel komt juist de uiteenloopende rigting van de hoofdstudie der drie Redacteuren uitmuntend te stade. Terwijl de heer DAVID zijne bijzondere aandacht aan het ingewikkelde vraagstuk der spelling wijdt, houdt de heer TE WINKEL zich met een naauwkeurig onderzoek naar de geslachten der naamwoorden bezig, en beijvert zich om, door eene opzettelijke nasporing van het Nederlandsche klankstelsel, de gronden voor de enkele en dubbele vokaalspelling eens voor al vast te stellen. De geregelde beoefening der etymologie en van de daarmede in het allernaauwste verband staande geschiedenis der taal is voor hem, die de eer heeft tot U te spreken, het hoofddoel van zijn wetenschappelijk streven. Zoo doende wordt, naar onze meening, voor eene aanstaande degelijke bewerking van het Woordenboek een stevige grondslag gelegd, en de uren, thans in vrije toewijding aan de beoefening der taalkunde ten offer gebragt, zullen eenmaal — wij hopen het — goede vruchten dragen ook voor de vaderlandsche onderneming, die door het vereerend verlangen onzer Noord- en Zuid-Nederlandsche taalbroeders aan onze leiding werd toevertrouwd.

II.

Ziedaar dan, M. H., wat door de Redactie zelve tot hiertoe, hetzij reeds voltooid, hetzij aangevangen, beraamd of voorbereid is. Maar ook de ijve-

rigste pogingen van een drietal arbeiders zouden bij den wijden omvang der taak verre te kort schieten, indien zij niet door den krachtigen bijstand van talrijke medewerkers voortdurend werden gesteund. Een nationaal Woordenboek, door eene vergadering als die van dit broederlijk Congres in het leven geroepen, moet buitendien een nationale arbeid, een gewrocht van eendragtige vaderlandsche zamenwerking zijn. In deze overtuiging heeft de Redactie, terstond bij den aanvang harer werkzaamheden, eene openlijke uitnoodiging in de dagbladen geplaatst, om allen, die in staat mogten zijn iets tot het groote doel bij te dragen, daartoe dringend op te wekken. Nevens deze algemeene oproeping werd aan ongeveer een zestigtal vaderlandsche letterkundigen, wier medewerking ons meer bijzonder wenschelijk voorkwam, een gedrukte brief gerigt, strekkende om hen bepaaldelijk uit te noodigen tot zoodanig een gedeelte van den arbeid, waartoe elk hunner door de eigenaardige rigting zijner studiën de meeste geschiktheid scheen te bezitten. In dien brief waren tevens de voornaamste bepalingen aangewezen, die de Redactie, ter bevordering der noodige eenparigheid en gelijkmatigheid, vooraf vastgesteld had. Later is aan hen, die ons hunne bijdragen toegezegd, maar tot dusverre niet ingeleverd hadden, een tweede brief gezonden, ten einde omtrent het tijdstip der aanstaande voltooijing van het beloofde werk eenige zekerheid te bekomen. Van de verschillende, hier bedoelde, gedrukte stukken, die van de Redactie uitgingen, wordt door

ons, als bijlage (B.) tot dit Verslag, een exemplaar overgelegd. Dat daarnevens eene drukke en uitgebreide briefwisseling moest worden gevoerd, om hier allerlei vragen te beantwoorden, dàar bedenkingen op te lossen, ginds de verlangde inlichtingen te geven, elders te zorgen, dat de keuze der talrijke medewerkers altijd uiteenloopend bleef en nooit een zelfde werk, tot louter tijdverlies, door meer dan éénen werd ondernomen: dit zij hier slechts ter loops aangestipt, om U te doen zien, dat het der Redactie, bij het regelen van den arbeid van anderen, ook aan stoffe tot eigen arbeid geenszins ontbrak.

Vraagt gij, hoe ons beroep op de werkzame belangstelling onzer landgenooten door de uitkomst bekroond werd, de berigten, die wij U hebben mede te deelen, mogen inderdaad bevredigend heeten. Het is waar, niet allen, wier medewerking wij beleefdelijk inriepen, hebben onze uitnoodiging een antwoord waardig gekeurd; niet bij alle beloften, die ons gereedelijk toevloeiden, durven wij op de vervulling staat maken; maar het hooghartig of nalatig stilzwijgen van enkelen, en de teleurstelling waarop het al te gulle aanbod van anderen uitliep, werden door den ijverigen en krachtdadigen bijstand, dien wij van verschillende zijden mogten ondervinden, rijkelijk opgewogen. Eene bloote vermelding der namen van hen, die ons welwillend ondersteunden, een beknopt overzigt der veelsoortige bijdragen, die wij òf reeds ontvingen, òf op goeden grond mogen verwachten, zal, naar wij gelooven, voldoende zijn

om U te overtuigen, dat de uitslag onzer pogingen in het algemeen niet ongunstig is geweest.

Zien wij in de eerste plaats, wat tot hiertoe verrigt werd voor dat gewigtige gedeelte van onze taak, dat bestaat in het verzamelen van woorden, beteekenissen en aanhalingen, door het maken van uittreksels uit de werken onzer vaderlandsche schrijvers.

Wij mogten ons daarbij verheugen in de medewerking van een aantal Noord- en Zuid-Nederlandsche broeders, wier namen wij U hier in alphabetische orde mededeelen. Het zijn de HH. Dr. N. BEETS, te Utrecht; Jhr. PH. BLOMMAERT, te Gent; Dr. W. G. BRILL, te Zutphen; Dr. H. VAN CALCAR, te Groningen; J. M. DAUTZENBERG, te Brussel; J. A. GERTH VAN WIJK, te Wijk-bij-Duurstede; S. F. GROEN, te Leiden; Prof. J. F. J. HEREMANS, te Gent; Dr. A. DE JAGER, te Rotterdam; Mr. J. VAN LENNEP, te Amsterdam; Mr. F. L. WILLEKES MACDONALD, te Haarlem; G. C. MULDER, te Nijmegen; A. C. OUDEMANS, te Leiden; Dr. F. A. SNELLAERT, te Gent; Mr. H. I. SWAVING, te Groenlo; Dr. K. SYBRANDI, te Haarlem, en Dr. J. A. WIJNNE, te Groningen; terwijl tevens elk der drie Redacteuren voor dit deel van den arbeid eene bijdrage heeft geleverd.

Helaas! dat bij het vermelden van deze lijst, die zooveel stof van dankbare erkentenis oplevert, toch onwillekeurig een weemoedig gevoel ons hart met droefheid vervult. Maar de gedachte, dat te midden van al die namen, die wij U mogten opsommen, de naam ontbreekt van onzen onvergetelijken DELE-

COURT, verspreidt op dit verhaal van onzen vaderlandschen arbeid een somber waas. Hem, hem vooral zouden wij niet hebben gemist, waar het de handhaving van de eer der moedertaal gold. Voor hem, die aan de vaderlandsche zaak zijn geheele leven, den ganschen schat zijner talenten en deugden had gewijd, ware de krachtige bevordering van ons broederlijk streven eene heilige roeping geweest. Reeds was zijn bijstand ons hartelijk toegezegd en op hem ons vertrouwen gevestigd. Maar hooger wil heeft er anders over beschikt, en onzen DELECOURT aan zijne kortstondige aardsche loopbaan ontrukt. Ons aller tranen hebben gevloeid als getuigen onzer smart bij het verlies van den geliefden vriend; ons aller hulde blijve hem steeds verzekerd, zijner nagedachtenis ter eere.

Doch vergunt mij, na deze uitboezeming die ik kon noch wilde bedwingen, den draad te hervatten van hetgeen ik U te berigten heb.

Door de medewerking der letterkundigen, wier namen wij U zoo even noemden, zijn reeds uit een aantal vaderlandsche schrijvers min of meer belangrijke uittreksels bijeengebragt. Reeds bezitten wij bijdragen uit de werken van eene geheele reeks van dichters. ROEMER VISSCHER, CAMPHUYSEN, VONDEL, DE BRUNE, HUYGENS, Pater POIRTERS, DE DECKER, OGIER, DE BRUNE DE JONGE, OUDAEN, VAN OVERBEKE, VAN DER VEEN, POOT, SMITS, FEITH, BILDERDIJK, HELMERS, LOOTS, KINKER, WISELIUS, VAN DER WOORDT, IMMERZEEL en VAN DER HOOP: ziedaar

in tijdsorde hunne namen; en daarbij werd, wat de werken van nog levende tijdgenooten betreft, onze verzameling verrijkt met uittreksels uit de dichtbundels van onzen BEETS, 'S GRAVENWEERT, VAN DER POT en TOLLENS. Ook de prezaschrijvers werden niet vergeten. De vertaling van *Boëtius* door ADR. DE BUCK, maar vooral de geschriften van VAN DER PALM, BORGER en LIMBURG BROUWER, leverden hunne bijdragen, en daarnevens die van de tijdgenooten BEETS, BOSSCHA, CONSCIENCE, GROEN VAN PRINSTERER, VAN LENNEP en OPZOOMER, om niet te spreken van verschillende losse uittreksels, zonder bepaalden regel uit verspreide werken getrokken, die ons van onderscheidene kanten werden toegezonden.

Ik mag bij deze opsomming eene bedenking niet onbeantwoord laten, die gewis bij velen Uwer zal opgerezen zijn. Waarom, zal men vragen, die geheele reeks van schrijvers ten behoeve van het Woordenboek te doorlezen, waaronder toch wel enkelen aan te wijzen zijn, die in zuiverheid van taal en stijl, in naauwkeurigheid van uitdrukking, bezwaarlijk als voorbeeld kunnen gelden? Zal aan de taal van een ADR. DE BUCK, van een OVERBEKE of OGIER gezag worden toegekend? Zullen taalfouten, uit onkunde voortgesproten, alleen omdat zij in de werken van min of meer bekende schrijvers eene plaats vonden, in het Woordenboek als bruikbare bouwstof worden opgenomen? Verre vandaar, M. H. Zoo althans de Redactie met gezond verstand hare taak mag voltooijen, hoopt zij tegen zulk eene ongerijmd-

heid te waken. Maar wat men ook gewoon moge zijn, bij lexicographischen arbeid van gezaghebbende schrijvers te spreken, eene eigenschap die men aan enkelen toekent, aan anderen ontzegt: voor ònze taal is, naar het oordeel der Redactie, zulk eene onderscheiding geheel onbestaanbaar. Zij moge nuttig en noodig zijn voor de Romanische talen, waar uit den aard der zaak, daar het inwendige leven der taal in het bewustzijn der natie verdoofd is, alleen het gezag eener door allen erkende uitspraak kan beslissen; maar bij de levende en bloeijende talen van den Germaanschen stam, waar nog het taalgevoel onverzwakt en onverbasterd spreekt in den boezem des volks, daar ware een gezag, aan bepaalde namen verbonden, een vergrijp tegen de vrije ontwikkeling der taal. Geen schrijver heeft hier gezag, dan voor zooveel hij getrouw blijft aan de wetten, door de taal zelve gesteld. Waar een middelmatig schrijver die wetten eerbiedigt, daar heeft zijn voorbeeld in zooverre gezag; waar een BILDERDIJK of VAN DER PALM eene enkele maal die wetten mogt hebben geschonden, wordt door den glans hunner namen de dwaling niet gewettigd. Daarom kunnen talrijke, ook minder beroemde, schrijvers met vrucht voor het Woordenboek worden gelezen. Met oordeel en smaak worde uit ieder het goede verzameld en als bruikbare bijdrage erkend, het verkeerde zorgvuldig opgeteekend en ter waarschuwing voor anderen aangewezen. Oordeel en smaak, gepaard met grondige taalkennis, ziedaar hetgeen beslissen

moet, wat goed- of afkeuring verdient; en voor zooverre zich de Redactie en hare medewerkers in het bezit dier onmisbare voorwaarden zullen mogen verheugen, zal ook het Woordenboek, zonder aan iemand eenig gezag op te dringen, toch werkelijk voldoen aan zijne praktische bestemming om bij het schrijven tot een leiddraad te verstrekken.

Wij willen U thans mededeelen, welke bouwstoffen voor de verzameling der kunstwoorden ons tot hiertoe werden geleverd. Ook hier werd onze taak door veler ondersteuning verligt, vooral met betrekking tot de terminologie op het gebied der wetenschappen. Wij ontvingen verschillende bijdragen van de volgende heeren: Prof. F. Z. ERMERINS en Prof. H. C. VAN HALL, beiden te Groningen; Dr. L. J. F. JANSSEN, te Leiden; Prof. P. J. VAN KERCKHOFF, te Groningen; Mr. H. J. KOENEN, te Amsterdam; L. MULDER, te Breda; Dr. M. J. NOORDEWIER, te Assen; Mr. I. A. NIJHOFF, te Arnhem; A. C. OUDEMANS, te Leiden; VAN DE PUTTE, te Boesinghen; J. A. ALBERDINGK THIJM, te Amsterdam; en Mr. G. DE VRIES, A.Z., te Haarlem.

Reeds de namen, in deze lijst vervat, zijn U een waarborg van de verscheidenheid van belangrijke bijdragen, die ons ten deel vielen. Voor de ontleed-, heel- en geneeskunde, voor de beschrijving van ziekten en artsenijmiddelen, kwam een naauwkeurig uittreksel uit de werken van JOH. VAN BEVERWIJCK ons uitmuntend te stade. Voor de namen van boomen, planten en vruchten, voor de boom-

kweekerij, de bloementeelt en den landbouw, werd onze verzameling ruim bedeeld. Voor de scheikunde, zoowel wat de stoffen als de werktuigen en verrigtingen aangaat, ligt eene keurig bewerkte woordenlijst gereed, en de inhoud der Nederlandsche apotheek heeft ons nieuwe bouwstof geschonken. Regtsgeleerdheid, geschied- en oudheidkunde werden vlijtig voor ons bearbeid, de sterrekunde werd niet vergeten, de rijke terminologie der krijgskundige wetenschappen met zorg bijeengebragt en verklaard, en eindelijk ook voor den waterstaat en de waterbouwkunde, voor de bouwkunst en de beeldende kunsten, aanvankelijk ruime bijdragen verzameld.

Schraler was onze oogst, wat de kunstwoorden betreft op het gebied der praktische bedrijven. Naar aanleiding van enkele gedrukte bescheiden werd ons het een en ander medegedeeld door de heeren M. VAN GEUNS te Haarlem, Mr. J. G. LA LAU en A. C. OUDEMANS te Leiden, en Dr. K. SYBRANDI te Haarlem. Het betrof de beschrijving van het stoomwerktuig, het bedrijf van den pijpenmaker en orgelmaker, de eigenaardige taal van den jager, en hier en daar enkele kleinere opmerkingen, tot verschillende vakken van nijverheid betrekkelijk.

Onze opgave van hetgeen wij aan den ijver onzer medewerkers reeds nu te danken hadden, spoedt ten einde. Alleen moet ik nog kortelijk melding maken van eenige tot hiertoe niet genoemde bijdragen, ons door de heeren C. G. BOONZAJER te Gorinchem,

Mr. H. J. KOENEN te Amsterdam, J. H. MERTENS te Antwerpen, A. C. OUDEMANS te Leiden, en Mr. H. I. SWAVING te Groenlo, gezonden. Het zijn verstrooide aanteekeningen van zeer verschillenden aard: nu eens eene lijst van gewestelijke of plaatselijke woorden, dan eens verspreide uittreksels uit onderscheidene schrijvers, of wel allerlei woorden en uitdrukkingen, telkens, waar zich de gelegenheid aanbood, hetzij uit gedrukte stukken, hetzij uit den mond des volks, opgevangen; en altijd welkom voor onze verzameling van den Nederlandschen taalschat, die, om zooveel mogelijk volledig te worden, ook geene kleinigheden mag versmaden, maar alles, wat binnen haar bereik valt, in dank zich ten nutte zoekt te maken.

Aan het slot van dit overzigt der reeds afgewerkte bijdragen, die wij tot hiertoe mogten ontvangen, rest ons de aangename taak, om tot hen, wier ijver onze pogingen welwillend ondersteunde, uit naam der Redactie, en — zoo wij vertrouwen — ook van deze vergadering, een hartelijk woord van dank te spreken. De bouwstoffen, door hen bijeengebragt tot den nationalen arbeid, mogen verschillend van omvang en verschillend van gehalte zijn, de een moge zich voor de zaak van het Woordenboek grooter verdienste' dan de ander hebben verworven: maar allen hebben hun tijd en hunne moeite, bereidwillig en belangeloos, aan die zaak ten koste gelegd, allen hebben op onze, op uwe erkentelijkheid eene onbetwistbare aanspraak.

De kieschheid verbiedt ons, den arbeid onzer hooggeachte medewerkers vergelijkend te beoordeelen, of van enkele namen boven anderen met onderscheiding te gewagen. Maar al brengen wij onze hulde aan allen gezamenlijk en gelijkelijk toe, het zij ons toch vergund, hierop eene enkele uitzondering te maken, éénen naam met bijzonder dankgevoel te vermelden, om ons te kwijten van de dure schuld, die voor zóóveel betoonden ijver, voor zulk een onschatbaren bijstand, op ons rust. Het is de heer A. C. OUDEMANS te Leiden, aan wien wij ons verpligt achten dit offer onzer erkentenis aan te bieden. Met onvermoeide vlijt en volharding heeft hij de Redactie van het Woordenboek ondersteund; rusteloozen arbeid heeft hij zich voor de goede zaak getroost, en onze verzameling met eene onwaardeerbare aanwinst verrijkt. Het zij genoeg te vermelden, dat de door hem geleverde bijdrage een aantal van meer dan 8800 beschrevene bladen bevat, allen evenzeer uitmuntende door de juistheid van de keuze der behandelde woorden, als door degelijkheid van bewerking. Wel mogen wij ons verzekerd houden, dat gij allen met ons instemmen zult, als wij openlijk aan zulk eenen verdienstelijken medewerker de betuiging van onzen dank met dubbelen nadruk herhalen.

Gij ziet, M. H., dat er reeds nu, ter vulling der doozen en kasten in het bureel der Redactie, overvloedige stof aanwezig is. Doch onze verzameling, hoe ook reeds aangegroeid, is nog verre van volle-

dig. Veel moge er gedaan zijn, maar nog meer blijft er te doen over. Gelukkig mogen wij voor de toekomst nog op eene aanzienlijke uitbreiding hopen, ten gevolge der talrijke toezeggingen, die ons gedaan zijn, maar tot heden hare vervulling òf niet òf slechts ten deele erlangden. Wij zijn U ook omtrent deze medewerking, die ons nog te wachten staat, een kort berigt verschuldigd.

Behalve de aanstaande voltooijing der reeds vroeger genoemde bijdragen, voor zooverre zij tot hiertoe slechts gedeeltelijk afgewerkt bleven, is ons voor de verzameling van uittreksels uit vaderlandsche schrijvers nog een nieuwe en ruime voorraad toegezegd. Nog zien wij met vertrouwen de vervulling te gemoet van hetgeen ons beloofd werd door de HH. A. BEELOO, te Amsterdam; J. VAN BEERS, te Lier; Dr. W. BISSCHOP, te Dordrecht; Mr. PRUDENS VAN DUYSE, te Gent; Mr. G. D. FRANQUINET, te Maastricht; A. P. VAN GRONINGEN, te Ridderkerk; Dr. W. HECKER, te Groningen; Dr. A. DE JAGER, te Rotterdam; Prof. W. J. A. JONCKBLOET, te Groningen; Mr. H. J. KOENEN, te Amsterdam; P. LEENDERTZ, W.Z., te Wouds-end; Dr. J. NOLET DE BRAUWERE VAN STEELAND, te Brussel; Mr. J. PAN, te Assen; J. G. DE HOOP SCHEFFER, te Amsterdam; Dr. F. A. SNELLAERT, te Gent; Mr. J. H. DE STOPPELAAR, te Middelburg; J. TIDEMAN, te 's Gravenhage; Prof. F. H. VERSPREEUWEN, te Antwerpen, en Dr. J. VAN VLOTEN, te Leiden; gelijk ook van elk der drie Redacteuren nog eene nieuwe bijdrage mag worden verwacht.

Indien eenmaal, gelijk wij voor het grootste gedeelte althans als hoogst waarschijnlijk mogen aannemen, deze beloften tot daden zullen geworden zijn, dan zal onze verzameling een rijken schat hebben aangewonnen van uittreksels uit de werken van hen, die onzer letterkunde tot sieraad verstrekken. Immers op de lijst van hetgeen ons door de zoo even genoemde heeren werd toegezegd, staan de namen aangeteekend van dichters als: HEINSIUS, HOOFT, HARDUYN, ZEVECOTE, WESTERBAEN, ANTONIDES, DE MEYER, DE SWAEN, HUYDECOPER, STIPS, BILDERDIJK en STARING, en van onze tijdgenooten BOGAERS, DA COSTA, VAN DUYSE, TER HAAR, TEN KATE en VAN LENNEP. En daarnevens staan nog de prozawerken vermeld van HOOFT, CAMPHUYSEN, BAUDARTIUS, HEEMSKERK, VELIUS, VAN EFFEN, WAGENAAR en VAN DER PALM, en van tijdgenooten als BEETS, HASEBROEK, VAN KOETSVELD, VAN LENNEP en Mevr. BOSBOOM-TOUSSAINT. Wel is er dus reden, om voor dit gedeelte van onzen arbeid nog veel van de toekomst te hopen.

Maar ook voor het andere deel, de verzameling van kunstwoorden, zijn ons nog belangrijke toezeggingen gedaan. Eene naauwkeurige opgave en verklaring van de namen der dieren en van de kunsttermen in de dierkunde gebruikelijk, vooral ingerigt om tegenover de dikwijls platweg vertaalde of slecht gevormde woorden, door latere schrijvers gebezigd, de echte benamingen, die bij het volk nog voortleven, in het licht te stellen, wordt met de meeste

zorg bearbeid door de heeren Dr. H. SCHLEGEL en Dr. J. A. HERKLOTS te Leiden, welke laatste ons tevens zal verrijken met eene bewerking der talrijke woorden en termen, tot het paard betrekking hebbende, naar aanleiding van de werken der heeren A. NUMAN en C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN. Van hetgeen ons, ten behoeve der aardkunde, door Dr. W. C. H. STARING is toegezegd, maakte ik vroeger reeds melding. Voor de regtspleging en praktijk, de regtsgeschiedenis en de historische en oudheidkundige wetenschappen in het algemeen, mogen wij ruime bijdragen verwachten van Prof. J. DE WAL te Leiden en van de heeren Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK te 's Gravenhage, J. DE LAET te Antwerpen, K. STALLAERT en M. VAN DER VOORT, beiden te Brussel. Met het bearbeiden der kunsttermen op het gebied der staathuishoudkundige wetenschap heeft zich Prof. S. VISSERING te Leiden welwillend belast; en eindelijk is ons, voor al wat met den wijden omvang van het krijgswezen in verband staat, nevens den uitstekenden arbeid van den heer L. MULDER te Breda, waarvan wij reeds thans een goed gedeelte ontvingen, ook de medewerking van den heer G. KUYPER, H.Z., te Gorinchem verzekerd.

Met betrekking tot de technische termen in verschillende neringen en bedrijven, is mede onze lijst niet uitgeput. Van den heer A. BEETS te Haarlem zien wij een wenschelijk toevoegsel tot hetgeen wij reeds omtrent de apotheek bezitten, en tevens eene verzameling van woorden uit den wijnhandel te ge-

moet. De heer A. P. VAN GRONINGEN te Ridderkerk zal ons omtrent den vlasbouw en de vlasbewerking de noodige bijdragen leveren; terwijl de boekhandel en boekdrukkerij in den heer A. C. KRUSEMAN te Haarlem een waardigen vertegenwoordiger zullen vinden.

Maar ik hoor U met verwondering vragen, waarom, bij zulk een overvloed van stof, tot hiertoe nog geen enkel woord werd gesproken van het edele bedrijf, dat den Nederlander, die prijs stelt op de eer van zijn vaderland, zoo na aan het harte ligt, de „loffelijke zeevaart." Bijna zou ik geneigd zijn te antwoorden met het oud-vaderlandsche zeggen: *'t best lest.* Voorzeker, het zeewezen, het steunpunt van Nederlands roem, het tooneel eener werkzame en woelige beweging, die zich uitte in duizenden van echt-Hollandsche woorden en spreekwijzen, verdient in een Nederlandsch Woordenboek eene bijzonder zorgvuldige behartiging. Van den aanvang af was de Redactie van deze overtuiging doordrongen, zij gevoelde den op haar rustenden pligt, en het strekt haar daarom tot eene ware vreugde, zich door eene gelukkige omstandigheid tot de vervulling van dien pligt boven verwachting in staat gesteld te zien. Reeds had zij zich de verschillende zeemanswoordenboeken, die na onzen WINSCHOOTEN het licht zagen, aangeschaft; reeds had zij, door tusschenkomst van Mr. H. J. KOENEN te Amsterdam, eene geschrevene lijst ontvangen, opgemaakt door den heer F. VAN LELYVELD en nader door den heer

A. LEHMAN DE LEHNSFELD herzien en verbeterd; reeds beraamde zij de maatregelen, om, met behulp van deze bouwstoffen, eene volledige bewerking onzer zeemanstaal te doen ondernemen: toen zij verrast werd door een verpligtend schrijven van Mr. J. VAN LENNEP te Amsterdam, dat aanstonds alle verdere maatregelen overbodig maakte. De gevierde dichter, wiens rustelooze ijver onvermoeid voortgaat onze letterkunde ook in andere rigtingen te verrijken, meldde ons, dat hij reeds sedert geruimen tijd zich onledig had gehouden met het bewerken eener nieuwe uitgave van WINSCHOOTEN's *Seeman*. Van het oorspronkelijke had hij daarbij niet veel meer behouden dan den titel, en den arbeid zoodanig ingerigt, dat daarin (behalve andere voor ons doel niet vereischte bijzonderheden) waren opgenomen: 1° alle woorden, die tot het zeewezen, de stoom- en binnenvaart enz., eenige betrekking hebben; 2° de verklaring dier woorden met eenige etymologische opheldeningen, en 3° de spreekwijzen en spreekwoorden, uit de zeevaart ontleend, waarvan hij een ruimen voorraad bezat, en waarbij hij, behalve WINSCHOOTEN's werk, zich ook bediende van een exemplaar der verzameling van SPRENGER VAN EYK, door een oud zeeman zorgvuldig herzien. Met gulle bereidwilligheid werd ons de bijeengebragte stof ten behoeve van het Woordenboek aangeboden; doch de Redactie achtte het wenschelijker, dat Mr. VAN LENNEP zijn plan tot eene afzonderlijke uitgave onveranderd bleef voortzetten, en achtte zich zelve genoegzaam gesteund

door het vooruitzigt van later, na voltooijing van dien arbeid, daaruit al datgene, wat voor ons doel noodig zal wezen, in onze verzameling te mogen overnemen: iets, waartoe Mr. VAN LENNEP haar de gewenschte vergunning en magtiging gereedelijk toestond. Reeds is de belangrijke arbeid, dien wij van hem verwachten, aanmerkelijk gevorderd en misschien het tijdstip der uitgave niet verre meer verwijderd. Ziet eenmaal de nieuwe *Zeeman* het licht, Mr. VAN LENNEP zal zich een nieuwen eerekrans hebben verworven, en het zal tevens blijken, hoe ook voor ons de behoorlijke bewerking van dit gewigtige gedeelte van het Woordenboek door hem op eene uitmuntende wijze is verzekerd.

De gedachte aan het onschatbare voordeel, dat zulke verzamelingen van bijzonderen aard voor de bevordering van onzen grooten arbeid kunnen aanbrengen, leidt ons als van zelve tot het openlijk uitspreken van den wensch, dat allengs meerdere vakken van wetenschap, kunst of bedrijf, zich in eene dergelijke afzonderlijke behandeling zullen mogen verheugen. Maar zij doet het ons dan ook met dubbel leedwezen betreuren, dat de schatrijke verzameling van Nederlandsche spreekwoorden, met zooveel zorg en vlijt bijeengebragt door den heer P. J. HARREBOMÉE te Gorinchem, tot hiertoe nog zoo weinig kansen op eene gewenschte uitgave aanbiedt. Gebrek aan nationale belangstelling in het tot stand komen van een zoo bij uitstek nationaal werk, is een bedroevend verschijnsel, dat onzer natie tot oneer

verstrekt; het is voor den ijverigen bewerker eene even onverdiende als grievende teleurstelling; het is ook voor de Redactie van het Nederlandsch Woordenboek een lastige hinderpaal. Stemt gij, hoorder of lezer, met dit oordeel in, zoo vraag in de eerste plaats u zelven af, of gij, ter voorkoming van hetgeen gij betreurt, het uwe gedaan hebt.

Nog ééne toezegging moet ik vermelden, ons gedaan door een man, wiens naam wij ongaarne op de lijst onzer medewerkers zouden missen, door Dr. J. H. HALBERTSMA te Deventer. Zij betreft echter niet de tegenwoordige verzameling der woorden, maar de aanstaande bewerking. Dr. HALBERTSMA heeft ons zijne hulp beloofd voor de bepaling en omschrijving van de juiste beteekenis der zinverwante woorden, en zal dit gedeelte onzer taak helpen voorbereiden, terwijl de Redactie nog met verzamelen voortgaat. Hoe grooter het gewigt is, dat wij, in het belang der wetenschappelijke waarde van het Woordenboek, aan eene degelijke bewerking der synonymen hechten; hoe meer wij gevoelen, hoeveel kennis van taal en stijl, hoeveel scherpzinnig oordeel, hoeveel fijne takt, voor die taak wordt vereischt: des te inniger verheugen wij ons in de aanwinst van den geeerden medewerker, van wien wij ons voor het innerlijk gehalte van onzen arbeid het beste mogen voorspellen.

Zoo hebben wij U dan, M. H., rekenschap gegeven van hetgeen ons, ter bevordering van het ons toevertrouwde werk, van verschillende zijden òf reeds geleverd, òf voor het vervolg toegezegd is. Eene

nadere en meer bepaalde omschrijving wordt hiernevens (Bijlage C.) door ons overgelegd. Maar al mogten wij in dit Verslag uwe aandacht niet met al die bijzonderheden vermoeijen, het korte overzigt, dat wij U mededeelden, zal gewis voldoende zijn om U omtrent den tegenwoordigen staat onzer werkzaamheden in te lichten. Gij ziet, veel is er reeds verrigt, veel is er nog te verwachten. Moge die verwachting in geenerlei opzigt worden teleurgesteld! Maar zelfs dan, wanneer al de gedane beloften mogten worden vervuld, erkennen wij rondborstig, dat er nog veel, zeer veel te doen overig blijft. Nog zijn er een aantal voorname dichters en schrijvers, uit wier werken wij tot hiertoe in het geheel geene, of althans slechts weinige uittreksels bezitten. Nog, om slechts een paar voorbeelden te noemen, ontbreken op onze lijst de namen van W. en O. Z. VAN HAREN, nog is uit den rijken schat van den eenigen VAN DER PALM slechts luttel bijgedragen. Nog is, wat tijdgenooten aangaat, uit onzen volksdichter TOLLENS veel te verzamelen; nog bieden de nieuwere Belgische dichters en eene reeks van vaderlandsche redenaars een ruimen voorraad van bouwstoffen aan. Dat de ijver dus niet verkoele, dat de schare onzer bondgenooten ons haren bijstand ook verder niet onttrekke, maar, in het streelend besef van aanvankelijken voorspoed, in verdubbeld aantal en met verdubbelde krachten onze pogingen bemoedige en ondersteune, opdat eenmaal het thans in vollen gang gebragte werk de gewenschte voltooijing bereike!

III.

Vergunt ons, M. H., dit Verslag te besluiten, door U eenige aanmerkingen en bedenkingen voor te dragen, die gedurende den loop onzer werkzaamheden bij ons opgerezen zijn, en die wij ons verpligt achten U mede te deelen. Is in alle zaken de ondervinding de beste leermeesteres, ook bij het vervaardigen van een Woordenboek behoort hare stem te worden geëerbiedigd. Moge dan al het vooraf ontworpen plan van onzen arbeid door uwe goedkeuring vastgesteld zijn, de gelegenheid tot wijzigingen in dat ontwerp is daarom niet buitengesloten. Zoodra door de ondervinding werkelijk blijkt, dat eene verandering eene wenschelijke verbetering zijn zou, moet hare uitspraak zonder aarzelen tot die verbetering doen besluiten. De ontwikkeling en verdere volmaking van het beraamde plan is dan ook steeds, te midden van den voortstrevenden arbeid, een hoofddoel der Redactie geweest. Meer en meer heeft zij getracht, hare denkbeelden over de vereischten eener grondige lexicographie te zuiveren en te verhelderen, en niet slechts datgene, wat op zich zelve wenschelijk was, maar ook vooral hetgeen bij de bestaande hulpmiddelen uitvoerbaar mogt heeten, zoo naauwkeurig mogelijk na te gaan. De ervaring, door den tot dusverre volbragten arbeid verkregen, is daartoe uiterst leerrijk geweest. Maar ook het voorbeeld van hetgeen elders geschiedde, heeft zij zich ten nutte gemaakt; en daarom, bij eene gezette

studie van de geschiedenis der lexicographie in andere landen, vooral hare aandacht gewijd aan al hetgeen op te merken en te leeren viel uit den reuzenarbeid, waarmede de gebroeders J. en W. GRIMM thans den roem van Duitschland verhoogen. Het is U bekend, M. H., hoe die arbeid, die aan een zoo werkzaam leven van het edele broederenpaar de schoonste kroon opzet, bij onze Duitsche naburen tot velerlei geschrijf aanleiding heeft gegeven. Talrijke beoordeelingen zien reeds het licht en worden telkens door nieuwe gevolgd; hevige, vinnige aanvallen heeft het pas voor een gedeelte verschenen Woordenboek te verduren, en daartegen staan even uitbundige lofspraken over. Voorzeker, uit dien letterkundigen strijd, hoe hartstogtelijk ook veelal gevoerd, is voor de Redactie van het Nederlandsch Woordenboek, bij kalme en onpartijdige overweging, veel goeds te leeren, menige nuttige wenk, ter opwekking of waarschuwing, op te vangen. Zij beijvert zich dus, zooveel in haar vermogen is, de bijzonderheden van dien strijd aanhoudend te volgen. Maar nog een ander middel stond haar ten dienste, om partij te trekken van de ondervinding van anderen. Het was een bezoek aan hen, wier arbeid dien strijd heeft uitgelokt, aan hen, wier gansche leven ééne reeks van onvermoeide en scherpzinnige nasporingen op het gebied der taalkunde geweest is, aan de gebroeders GRIMM. Met hen zich persoonlijk te onderhouden, het geheele plan van onzen arbeid met hen te bespreken, hunne aanmerkingen te hooren

en hunnen raad in te winnen: dit alles kon voor de volmaking van ons plan niet anders dan bevorderlijk zijn. In den zomer van het jaar 1852 mogt hem, die hier tot U spreekt, het voorregt te beurt vallen, aan dezen wensch te voldoen; en met een dankbaar gevoel voor de welwillende ontvangst, van het hoogvereerde broederenpaar genoten, erkent hij volgaarne de nuttige leering, die hij aan deze onvergetelijke uren in zoo menig opzigt, maar vooral ter ontwikkeling van het plan onzer lexicographische werkzaamheid, te danken heeft gehad. Ook met andere geachte taalkenners in Duitschland en met velen onzer Zuid-Nederlandsche broeders werd het ontwerp van het Woordenboek op die reize breedvoerig besproken, en de vruchten van deze gesprekken, gevoegd bij hetgeen reeds de eigen ondervinding geleerd had, hebben niet weinig bijgedragen, om de Redactie — zij vertrouwt het althans — tot de goede volbrenging der haar opgedragen taak meer en meer voor te bereiden.

Het zou ons te verre voeren, en voor uwe aandacht vermoeijend zijn, indien wij alle punten van ondergeschikt belang, die ten gevolge der verkregene ervaring nader bepaald, geregeld of gewijzigd werden, opzettelijk wilden behandelen. Voor het meerendeel zijn die bijzonderheden alleen van gewigt voor de Redactie en hare getrouwste medewerkers. Doch voor zooverre zij op den inhoud en de inrigting van het Woordenboek van meer beslissenden invloed kunnen zijn, mogen wij U de mededeeling niet ont-

houden. Drie punten komen hier vooral in aanmerking, om aan uw oordeel onderworpen te worden.

Het eerste betreft het jaartal, dat in het Verslag der voorbereidende Commissie tot aanvangspunt voor het Woordenboek is gekozen, en de daarmede in verband staande uitsluiting van verouderde woorden. Gij herinnert u, dat het Woordenboek, bestemd om de Nederlandsche taal voor te stellen in haren tegenwoordigen beschaafden toestand, achterwaarts zich uitstrekken zou tot omstreeks het jaar 1637, met bepaling dat de sedert verouderde woorden en beteekenissen niet zouden opgenomen worden. Meer en meer is het ons gebleken, dat deze beperkende bepaling niet in hare volle gestrengheid kan worden gehandhaafd, dat zij eenige verruiming, of althans in de praktijk eene zooveel mogelijk onbekrompen toepassing behoeft. De overtuiging heeft zich bij ons versterkt, dat een Woordenboek, zal het werkelijk aan zijne roeping beantwoorden, ook een voldoend hulpmiddel ter verklaring der schrijvers uit den bloeitijd der letterkunde zijn moet; dat veel van hetgeen verouderd kan schijnen, nog heden in sommige gewesten van het vaderland, inzonderheid in Vlaanderen, voortleeft; en dat daarenboven de opgave en verklaring van het verouderde op tallooze plaatsen een noodzakelijk vereischte zal wezen ter opheldering der taal, zoo als zij zich heden ten dage vertoont. Eene te strenge uitsluiting zou dus al zeer ligt ongepast, onbillijk en schadelijk kunnen worden. Het jaartal 1637 moge dan in het algemeen, als inderdaad ge-

lukkig gekozen, het aanvangspunt blijven: maar die grens worde minder bepaald en stellig voorgeschreven, eene vrijere speelruimte worde opengelaten, om ook aan het vroegere, waar het in 't belang eener grondige taalverklaring zijn mogt, te beter regt te doen wedervaren.

Een ander punt, dat het onderwerp van vele gesprekken, van herhaald nadenken en ernstige overweging heeft uitgemaakt, is de voor het Woordenboek bepaalde etymologische rangschikking. Met warme overtuiging en klemmenden nadruk is deze bepaling in het te Brussel gelezen Verslag aanbevolen. Nog heden heeft niet eene enkele der redenen, die daartoe zijn bijgebragt, in het oordeel der Redactie het allerminste van hare kracht verloren. Nog altijd gelooft zij, dat een etymologisch Woordenboek het uitstekendste middel zou zijn om de schatten onzer Nederlandsche taal op eene waardige wijze ten toon te spreiden. Maar toch — zij moet het ronduit bekennen — hare overtuiging omtrent het raadzame van het behoud dier volgorde voor het ontworpen Woordenboek, is door bedenkingen van praktischen aard zeer sterk aan het wankelen gebragt. Zij wil niet spreken van de groote bezwaren, aan het vaststellen der etymologische rangschikking verbonden, van de vele twijfelingen die daarbij zullen oprijzen en eene beslissing dikwijls uiterst moeilijk maken — dit bezwaar is door volhardende studie en inspanning wel te overwinnen —; maar hetgeen haar doet aarzelen, het is de bepaalde afkeer, dien zelfs het letterkun-

dige publiek tegen de etymologische inrigting van een Woordenboek gevoelt. Meer en meer is der Redactie die afkeer, als een ontwijfelbaar verschijnsel, gebleken; meer en meer heeft zij ingezien, dat ook het beste etymologische Woordenboek slechts door weinigen op prijs gesteld, maar door het grootere publiek met tegenzin ontvangen zou worden. En zal men dan den onmetelijken arbeid, de ingespannen studie, de volhardende zorg, voor het welslagen der wetenschappelijke rangschikking in zoo hooge mate vereischt, zal men dit alles zich gewillig getroosten, om na volbragt werk zich met afkeuring en ondank beloond te zien, om een Woordenboek in het leven te roepen, dat door de meerderheid der beschaafde Nederlanders als onpraktisch ter zijde zou worden gelegd? Het schijnt gevaarlijk, zich aan die proef te wagen. De gebroeders GRIMM, zeker wel warme voorstanders der etymologie, hebben den onwil hunner landgenooten op dit punt niet durven trotseren, en ons het behoud der voorgenomen rangschikking met nadruk afgeraden. Moet die stem niet zwaar bij ons wegen? Staan onze landgenooten, in taalkennis en zin voor etymologie, zooveel hooger dan hunne Duitsche naburen? Wie zou dit in ernst durven beweren? Het bevreemde U dus niet, M. H., dat wij wankelen in onze overtuiging, dat wij ons de mogelijkheid eener verandering van het eens beraamde voorbehouden, en intusschen bij het verzamelen en rangschikken onzer bouwstoffen zoodanig te werk gaan, dat wij geheel vrij blijven om

later, bij den aanvang der eigenlijke bewerking van het Woordenboek, tusschen de etymologische en alphabetische volgorde eene beslissende keuze te doen. Het is ook met dit oogmerk, dat wij den regel hebben aangenomen, om de afgeleide en zamengestelde woorden, gelijk ik U reeds te kennen gaf, niet bij hun hoofdwoord, maar op afzonderlijke bladen aan te teekenen, ten einde later hunne rangschikking, welke keuze ook geschiede, nimmer eenige zwarigheid ondervinde. Met vertrouwen bieden wij U de verzekering aan, dat niets door ons zal worden verzuimd, om de beslissing, die wij eenmaal aan uw oordeel hopen te onderwerpen, op juiste inzigten en rijpe ervaring te gronden. Voor elke inlichting, elke opmerking van uwe zijde, die daartoe mede kan werken, houden wij ons dringend aanbevolen.

Nog een derde punt moeten wij kortelijk aanstippen, waaromtrent in den loop onzer werkzaamheden twijfelingen zijn gerezen. Het betreft de voor een Woordenboek zoo belangrijke vraag der *definities*, de bepaling of omschrijving van de beteekenis der woorden. Zullen alle woorden, ook de meest alledaagsche, van eene opzettelijke bepaling vergezeld gaan? Zal die bepaling de zaak in haar wezen en hare eigenschappen geheel naauwkeurig omschrijven? Of zal men meerdere ruimte en speling laten, in de overtuiging, dat men de levende woorden niet in een knellenden band moet omsluiten, maar hunne vrije ontwikkeling eerbiedigen; dat men, bij de aanhoudende verandering van der woorden beteekenis, het

heden niet tot een beslissenden maatstaf moet stellen voor de toekomst? Ziedaar gewigtige vragen voorzeker, vragen die in de toepassing op bijzondere gevallen dikwijls hoogst moeilijk te beantwoorden zijn; vragen vooral, die met den aard der taal en met het standpunt, waarop men zich plaatst, ten naauwste zamenhangen. Ziet het Woordenboek der Fransche Academie: alles naauwkeurig bepaald, alles in strikt afgebakende lijnen voorgeschreven, alles bestemd om een wetboek, duidelijk en ontwijfelbaar, vast te stellen. Ziet daarentegen het Woordenboek der gebroeders GRIMM: alles, niet door bepaling, maar door voorbeelden verklaard; niet omschreven maar afgeschilderd; niets binnen stellige grenzen beperkt, de vrije speling en levende ontwikkeling overal erkend (1). Zou voor Nederland, voor de Nederlandsche taal, die eenigermate tusschen het Romanische en het echt-Germaansche het midden houdt, ook hier niet de middenweg de ware mogen heeten? Zou het niet raadzaam zijn, aan den eenen kant zich te hoeden voor te strikte beperking, maar ook aan de andere zijde voor al te willekeurige en losbandige vrijheid? Het is hier de plaats niet, om ons in eene uitgewerkte beschouwing van dit belangrijk onderwerp te verdiepen, maar met stilzwijgen het voorbijgaan mogten wij evenmin. Wij wenschten de aandacht van de leden dezer vergadering, van onze letterkundige landgenooten in 't algemeen, op

(1) Vgl. de Inleiding op het *Deutsches Wörterbuch*, bl. XL.

de hier aangeroerde vragen te vestigen; wij wenschten tot de mededeeling van al hetgeen de juiste beantwoording zal kunnen bevorderen, tot eene vruchtbare wisseling en wrijving van denkbeelden op te wekken, om eenmaal, als de tijd van beslissing zal gekomen zijn, behoorlijk ingelicht en met volledige kennis van zaken, de beste keuze te doen.

Gij ziet, M. H., dat er voor onze Redactie, ook buiten den eigenlijken arbeid, tot het Woordenboek gevorderd, nog ruime stof van onderzoek, van nadenken en beraadslagen overblijft; dat zij reden heeft om niet slechts de vlijtige medewerking, maar ook den raad en de voorlichting harer landgenooten, met aandrang in te roepen. Maar gij ziet tevens, dat hare taak, ofschoon dan ook reeds tamelijk gevorderd, nog verre, zeer verre verwijderd is van de gewenschte voltooijing. Nog een twee- of drietal jaren zal voorzeker voor het eerste tijdperk, de verzameling der woorden, worden vereischt, en hoeveel tijd voor de dan wachtende bewerking en uitgave noodig zal zijn, is vooralsnog niet te bepalen, te minder omdat de geregelde voortgang der zaak altijd van zoovele uiterlijke omstandigheden afhankelijk blijft. Doch verheugen wij ons intusschen over het reeds volbragte, dat moed geeft voor hetgeen nog te volbrengen staat. De Redactie hoopt in haren ijver niet te verflaauwen, zij hoopt steeds alle krachten in te spannen, om zich uw vereerend vertrouwen tot het einde toe waardig te betoonen. Zij is er echter verre van af, U roekelooze beloften te doen,

U de voleindiging van hare taak, als eene gewisse toekomst, vermetel te voorspellen. Maar juist de overtuiging van den onzekeren uitslag aller menschelijke zaken, heeft haar het gewigt doen inzien van bepaalde maatregelen, om te zorgen, dat althans het reeds verrigte werk altijd zijne waarde behoude, dat men nooit in de droevige noodzakelijkheid kome, om zooveel aanwending van tijd en moeite als geheel verloren te betreuren. Te sterker gevoelde zij zich hiervan doordrongen, omdat zij een waarschuwend voorbeeld voor oogen had van de gevolgen, die het gemis van zulke maatregelen na zich sleept. Het is U bekend, dat de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, nu 80 à 70 jaren geleden, zich met het zamenstellen van een Nederlandsch Woordenboek vol ijver bezig heeft gehouden. Door een zamenloop van omstandigheden werd dat werk gestaakt, maar nog berusten in de bibliotheek der Maatschappij de destijds bijeengebragte papieren, als getuigen van de vlijt, aan dien arbeid ten koste gelegd. Met de grootste bereidwilligheid werd ons het onderzoek dier verzameling toegestaan, om haren inhoud, voor zooveel nuttig en wenschelijk zijn mogt, in de onze over te nemen. Maar de uitkomst van dat onderzoek was bitter teleurstellend. Veel lag daar bijeen wat voor ons doel uitnemend berekend kon schijnen, maar, helaas! geen leiddraad was in den doolhof te vinden; plan, doel en inrigting waren nergens bepaald te erkennen; overal waren die kleine voorzorgen verzuimd, die onmisbaar zijn om den draad van

het werk, waar die eenmaal afgebroken mogt worden, door een later geslacht te doen hernemen. Zoo is die geheele verzameling inderdaad voor ons plan onbruikbaar gebleken. Zoo moest, door het verwaarloozen van kleine praktische maatregelen, eene groote opoffering van arbeid, moeite en vlijt geheel nutteloos blijven. Aan zulk een voorbeeld zich te spiegelen, beschouwde onze Redactie als een duren pligt. Daarom heeft zij hare geheele verzameling zoodanig geordend, dat alles, zelfs bij een mogelijk overlijden der Redacteuren, terstond voor een ieder duidelijk zij, en men altijd in een oogopslag den staat der werkzaamheden naauwkeurig zal kunnen bepalen. Daarom ook heeft zij alles zoodanig ingerigt, dat, bij eene onverhoopte mislukking onzer tegenwoordige onderneming, toch altijd het reeds verzamelde voor hen, die later het plan zouden wenschen te hervatten, bruikbare bouwstof blijve, en het hun mogelijk zijn zal, terstond het werk dáár aan te vangen, waar het bij ons was blijven steken. Zóó wordt nimmer nuttelooze arbeid gedaan; zoo wordt noch onze kostbare tijd, noch het geld der Regeringen verspild: maar altijd blijven de vruchten van beiden, worden zij al niet aanstonds genoten, toch voor de toekomst gewaarborgd.

Doch waarom, aan het einde van ons Verslag, bij de gedachte aan eene mislukking te verwijlen? Besluiten wij liever met eene blijde hoop. Wenschen wij veeleer, dat de voorzorgen, door ons beraamd voor dat mogelijke geval, eenmaal mogen blijken

overbodig te zijn geweest. De vervulling van dien wensch zal voor de Redactie steeds een ernstig streven blijven. Mogt zij eenmaal de voldoening smaken, zich van den eervollen last, dien uw vertrouwen haar opdroeg, volkomen te kwijten, door een uwer volgende Congressen te wijzen op een afgewerkt Nederlandsch Woordenboek, waardige schatkamer van de taal onzer vaderen, duurzaam gedenkteeken en onderpand der broederlijke eendragt hunner Vlaamsche en Hollandsche zonen.

BIJLAGEN.

Bijlage A.

REKENING EN VERANTWOORDING
VAN DE GELDEN, BERUSTENDE ONDER DE REDACTIE VAN HET NEDERLANDSCH WOORDENBOEK.
1852 EN 1853.

ONTVANGST.		UITGAAF.	
lage van de Nederlandsche egering.....	*f* 500,00.	Zegel en leges voor het mandaat van betaling	*f* 1,59⁵.
lage van de Belgische Reering, zijnde 1000 francs..	- 467,18⁵.	Briefporten, frankeringen en vrachtloonen.....	- 50,10.
		Aan den heer C. DEE te Leiden, van 12 Jan. 1852 tot 31 Dec. 1853, voor schrijfloonen en het maken van verschillende uittreksels....	- 227,50.
		Aan den heer J. G. LAATS te Groningen, van 9 Oct. 1852 tot 3 Oct. 1853, voor het maken van verschillende uittreksels	- 255,00.
		Eene kast.....	- 36,25.
		Eene kleinere dito.....	- 14,00.
		29 doozen met koperwerk enz., en eenige portefeuilles....	- 51,90.
		Boekwerken aangekocht	- 8,10.
		Aan den boekh. C. C. VAN DER HOEK te Leiden, voor papier enz., volgens rekening over 1852.....	- 188,58.
		Aan denzelfden, volgens rekening over 1853.....	- 30,00.
		Aan den boekh. A. C. KRUSEMAN te Haarlem, volgens rekening over 1852.....	- 4,00.
		Aan den boekh. K. DE WAARD te Groningen, volgens rekening over 1852.....	- 32,70.
		Papier enz., te Leuven.....	- 29,15.
		Aan de firma D. DU MORTIER te Leiden, voor het drukken van circulaires.....	- 10,95.
		Somma.....	*f* 939,82⁵.
		In kas, 1 Jan. 1854.....	- 27,36.
Totaal.....	*f* 967,18⁵.	Totaal	*f* 967,18⁵.

Bijlage B.

GEDRUKTE STUKKEN, VAN DE REDACTIE UITGEGAAN.

I.

Oproeping, in de dagbladen geplaatst.

Sinds geruimen tijd bestaat er eene dringende en algemeen erkende behoefte aan een Woordenboek der Nederlandsche taal, op ruime schaal aangelegd en naar de eischen der hedendaagsche taalwetenschap bewerkt. De steeds toenemende belangstelling in de taal en letteren des Vaderlands — een verblijdend verschijnsel van onzen tijd — doet die behoefte dagelijks sterker gevoelen.

Getrouw aan zijne roeping, om te waken voor de regten der taal, dat pand der nationaliteit, dat Noord en Zuid broederlijk vereenigt, heeft het Nederlandsch Letterkundig Congres, in zijne onlangs te Brussel gehoudene Derde Vergadering, maatregelen genomen om de bestaande behoefte te vervullen, en besloten, dat er op last en in naam van het Congres een Algemeen Nederlandsch Woordenboek zal worden vervaardigd en uitgegeven, overeenkomstig het plan, door de daartoe benoemde Commissie ontworpen en in de Vergadering van den 31sten Augustus l.l. voorgedragen.

De ondergeteekenden zijn door het Congres benoemd tot Leden der Redactie van het Woordenboek. Zij hebben

gemeend zich aan dien vereerenden last niet te mogen onttrekken. Wel ontveinsden zij zich niet, hoevele moeilijkheden en bezwaren zij te bekampen zouden hebben, om tot eene gewenschte volvoering hunner taak te geraken. Zij hebben veeleer dat alles rijpelijk overwogen; doch zij zagen geene reden, om aan de goede uitkomst te wanhopen, en hebben daarom eenparig het besluit opgevat, met vertrouwen eenen arbeid te aanvaarden, waarvan het welgelukken eene zaak van vaderlandsch belang mag heeten.

Doch bij het ondernemen van dit veelomvattende werk zijn zij er verre af, op eigen krachten een onmatig vertrouwen te stellen. Zij zijn bereid (volgens de bepalingen, vastgesteld in het Verslag der Commissie), de leiding der werkzaamheden op zich te nemen, en zelven van die werkzaamheden een ruim aandeel te dragen. Maar zonder de krachtige medewerking hunner landgenooten zou al hun streven ijdel blijven, en bij den onmetelijken omvang hunner taak verre te kort schieten.

Zij twijfelen niet, of deze medewerking zal hun volgaarne worden verleend door ieder, die zich daartoe op eenigerlei wijze in staat moge gevoelen. Wie zou niet gaarne het zijne bijdragen ter volvoering van een plan, dat voor de vaderlandsche taal en letteren zulke schoone vruchten zou kunnen dragen?

Aan een aantal letterkundigen in België en Noord-Nederland, die door de rigting hunner studiën meer bepaald tot eene geregelde medewerking geroepen schenen, is door de Redactie het verzoek gerigt, om haar zooveel mogelijk de behulpzame hand te bieden. Doch terwijl zij met vertrouwen uitziet naar hetgeen haar dien ten gevolge zal worden toegezegd, gevoelt zij tevens, dat zij bij hare

uitnoodigingen buiten twijfel menigen naam zal hebben voorbijgezien, die tot groot nut voor hare zaak zou kunnen verstrekken. Daarom wendt zij zich thans tot hare landgenooten in het algemeen, ten einde ieder, die daartoe in staat is, tot ondersteuning van haren arbeid op te wekken. Elke bijdrage tot het groote werk, elke mededeeling van woorden of uitdrukkingen, die ter verrijking van het Woordenboek zouden kunnen dienen, elke aanwijzing van bruikbare bouwstoffen, zal door haar in dank ontvangen en erkentelijk vermeld worden.

Mogt deze oproeping weerklank vinden bij velen! Mogt het plan tot eén nationaal Woordenboek inderdaad eene zaak van nationale belangstelling blijken te zijn!

1 Febr. 1852.

De Redactie van het Nederlandsch Woordenboek,
M. DE VRIES, te *Groningen*.
J. DAVID, Pr., te *Leuven*.
L. A. TE WINKEL, te *Leiden*.

II.

Gedrukte brief, aan verschillende letterkundigen gerigt.

M.

De ondergeteekenden, door het Nederlandsch Letterkundig Congres benoemd tot Redacteuren van het ontworpen *Nederlandsch Woordenboek*, hebben onlangs den hun opgedragen last aanvaard en met de voorbereidende werkzaamheden een aanvang gemaakt. Zij hebben hunne gewigtige taak met moed en vertrouwen ondernomen, en het vaste

besluit opgevat, om met inspanning van alle krachten naar hare vervulling te streven. Zij meenen te eerder eene gegronde hoop te mogen koesteren op het welgelukken hunner pogingen, naarmate zij vaster vertrouwen, dat een zoo grootsch en echt vaderlandsch werk, als het zamenstellen van een Woordenboek der Nederlandsche taal, gewis bij alle beschaafde stambroeders en taalgenooten gereede ondersteuning zal vinden. Eene algemeene oproeping aan het Noord- en Zuid-Nederlandsche publiek tot het inzenden van bouwstoffen voor hunnen veelomvattenden arbeid, zal, naar zij hopen, gewenschte vruchten dragen. Maar meer bepaaldelijk en met dubbelen aandrang wendt zich de Redactie tot diegenen onder hare landgenooten, die, hetzij door de eigenaardige rigting hunner studiën, op het gebied van letteren en wetenschap, hetzij door hunne bekwaamheid in praktische zaken, meer bijzonder in de gelegenheid zijn, om tot het bereiken van haar doel mede te werken.

Zij neemt de vrijheid, zich ook tot U te wenden, en haren wensch te uiten, dat ook Uwe geëerde medewerking haar moge te beurt vallen.

De taak, waarmede de Redactie in de eerste plaats zich onledig moet houden, alvorens tot de eigenlijke bewerking van het Woordenboek over te gaan, bestaat natuurlijk in het *verzamelen* van woorden; en hoe vollediger die verzameling moge worden, des te beter zal haar geheele arbeid voorzeker kunnen slagen. Die verzameling van woorden moet op tweeërlei wijze worden tot stand gebragt: *a.* door het maken van uittreksels uit de voornaamste vaderlandsche dichters en prozaschrijvers; en *b.* door het bijeenbrengen van kunstwoorden, tot allerlei takken van nering en hantering, van wetenschap en bedrijf, betrekkelijk.

Het is tot dezen tweeledigen arbeid, dat de Redactie thans de medewerking van deskundigen inroept; en, zich bepaaldelijk tot U rigtende, gelooft zij het meest in Uwen geest te handelen, wanneer zij U beleefdelijk uitnoodigt tot

(*Dit in te vullen naar gelang van den persoon, aan wien de brief gerigt is*).

De Redactie vleit zich, niet te vergeefs hare hoop op Uwe ijverige belangstelling te hebben gevestigd, en het zal haar aangenaam zijn, eerlang de toezegging te mogen erlangen, in hoeverre zij op bijdragen van Uwe hand zal mogen rekenen; hetzij dan de door haar bepaaldelijk aangevraagde, hetzij andere van zoodanigen aard, als waarop Uwe keuze zich zal vestigen.

Tot waarborg van die eenparigheid en gelijkvormigheid in de bewerking, die voor het welgelukken van den arbeid volstrekt vereischt wordt, neemt zij de vrijheid tot alle degenen, in wier medewerking zij zich zal mogen verheugen, het dringend verzoek te rigten, dat men de volgende bepalingen in het oog gelieve te houden. Voor enkele dezer bepalingen, waaromtrent men welligt eenige nadere opheldering zou verlangen, verwijst zij naar het uitvoerige Verslag, door de Commissie voor het Woordenboek op het onlangs te Brussel gehoudene Congres voorgedragen; welk Verslag eerlang in het licht zal verschijnen, en waarvan U zoo spoedig mogelijk een exemplaar zal worden aangeboden.

1. Bij het excerperen van dichters of prozaschrijvers van vroegeren tijd, worden die woorden, die thans stellig en geheel verouderd zijn, achterwege gelaten; doch

alle woorden opgeteekend, die als slechts half verouderd kunnen worden beschouwd, en welker herleving of meer algemeene bekendwording wenschelijk mag heeten.

2. Vooral worden zoodanige plaatsen aangeteekend, die de eigenaardige kracht van eenig woord regt helder in het licht stellen, of tot proeve strekken van het schoone gebruik, dat van dat woord in den stijl kan worden gemaakt.

3. Aan schoone en treffende woordvormingen, hetzij afgeleid, hetzij zamengesteld, wordt zooveel mogelijk eene plaats ingeruimd.

4. Zoodanige woorden en uitdrukkingen, die, ofschoon met het Nederlandsche taaleigen strijdig, echter niet zelden ook bij goede schrijvers voorkomen, worden met voordacht opgeteekend, ten einde in een aanhangsel achter het Woordenboek opzettelijk daartegen te waarschuwen.

5. Elk woord wordt aangeteekend op een afzonderlijk blad Nederlandsch schrijfpapier, kwarto formaat, met afgesneden randen. De lengte van het blad is 1,65 Ned. palm (16,5 centimeters), de breedte 2,05 Ned. palm (20,5 centimeters). — Deze maatbepaling, die van het uiterste gewigt is, om den geregelden en gemakkelijken gang des werks te bevorderen, wordt aan de bijzondere oplettendheid der HH. Medewerkers aanbevolen.

6. De bladen worden beschreven *in de breedte*. Aan de linkerzijde van elk blad wordt eene kleine ruimte wit gelaten, en het woord, dat men wil opteekenen, bovenaan in den linkerhoek geplaatst, kennelijk uitspringend, en onderstreept.

7. Op de overblijvende ruimte van het blad worden de plaatsen van den auteur, dien men excerpeert, voluit geschreven. De aanhaling der plaatsen geschiede zoo beknopt mogelijk, doch lang genoeg om de beteenis van het woord in een helder licht te stellen.
8. De spelling van den auteur wordt in de aangehaalde plaatsen getrouw gevolgd.
9. Bij *elke* plaats wordt de naam van den auteur, de titel des werks, en het cijfer van deel en bladzijde, naauwkeurig opgegeven. Men kan zich hierbij, des verkiezende, van verkortingen bedienen, zóó echter dat omtrent de beteekenis van het afgekorte geen twijfel mogelijk zij.
10. Zooveel mogelijk wordt van elken auteur de beste uitgave gebruikt.
11. Aan de Redactie wordt berigt gegeven, van welke uitgave men zich bediend heeft.
12. De opteekening der *kunstwoorden* geschiedt, wat het uiterlijke betreft, op dezelfde wijze als in art. 5 en 6 nader omschreven is.
13. Bij elk kunstwoord wordt uitdrukkelijk vermeld, tot welk vak, bedrijf of ambacht het behoort.
14. Van elk kunstwoord wordt eene naauwkeurige verklaring gegeven, zooveel mogelijk ook verstaanbaar voor hen, die in het betreffende kunstvak vreemdelingen zijn.
15. Bij elk kunstwoord worden de gebruikelijke zamenstellingen van dat woord opgegeven en verklaard.
16. Bij woorden, in eenig vak van *wetenschap* gebruikelijk, wordt ook de vreemde kunstterm opgegeven, waarvan het woord de uitdrukking bevat.

17. Zooveel mogelijk wordt bij ieder kunstwoord vermeld, in welke gewesten of plaatsen het gebruikelijk is.
18. Indien voor dezelfde zaak elders andere benamingen in zwang mogten zijn, wordt daarvan bepaaldelijk melding gemaakt.
19. In geval den Medewerker het een of ander bekend mogt zijn omtrent den oorsprong van eenig kunstwoord, gelieve men deze bijzonderheden niet achterwege te houden. De soms toevallige oorsprong der kunsttermen is aan den man van 't vak menigmaal bekend, maar voor den taalkundige daarentegen doorgaans onnaspeurbaar. Elke opheldering van deskundigen in dit opzigt zal derhalve in dank worden ontvangen.

In afwachting van Uw antwoord op bovenstaande uitnoodiging, en in de hoop dat dit antwoord (aan een der ondergeteekenden te rigten) gunstig zal mogen luiden, heeft de Redactie intusschen de eer U de verzekering van hare opregte hoogachting aan te bieden.

1 Febr. 1852.

De Redactie voornoemd,
M. DE VRIES, te *Groningen.*
J. DAVID, Pr., te *Leuven.*
L. A. TE WINKEL, te *Leiden.*

III.

Nadere brief.

M.

De Redactie van het ontworpen *Nederlandsch Woordenboek* mogt zich, bij den aanvang harer werkzaamheden, verheugen in Uwe bereidwilligheid om hare pogingen te ondersteunen, en ontving van U de toezegging eener belangrijke bijdrage tot haren arbeid. Zij heeft gemeend, haren Medewerkers eene onbepaalde ruimte van tijd te moeten laten, in de overtuiging, dat goed werk niet met overhaasting kan worden tot stand gebragt, en dat de door U aanvaarde taak bij Uwe overige gewigtige werkzaamheden een niet te beperkt tijdsverloop vorderde. Thans echter, nu twee jaren verloopen zijn, neemt zij de vrijheid, zich tot U te wenden met het beleefde verzoek, haar wel te willen mededeelen, tot welke hoogte Uw arbeid reeds is gevorderd, en op welk tijdstip zij de ontvangst van het door U toegezegde zal mogen verwachten. Aangenaam zou het haar zijn, indien het U mogt gelegen komen, haar die beloofde bijdrage, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, te doen toekomen vóór 1° Julij aanst. Zij wenscht dit niet alleen in het belang der zaak, wier geregelden voortgang zij zooveel mogelijk tracht te bevorderen; maar ook bepaaldelijk met het oog op het Verslag, dat zij omtrent den staat harer werkzaamheden in Augustus aanst. op het Letterkundig Congres te Utrecht hoopt uit te brengen, en waarin zij zich vleit ook van de ontvangst Uwer gewenschte bijdrage melding te kunnen maken.

In afwachting van Uw antwoord op dit schrijven (aan een der ondergeteekenden te rigten), en in de hoop, dat aan hare beleefde uitnoodiging door U zal kunnen worden voldaan, heeft zij intusschen de eer U de verzekering van hare opregte hoogachting aan te bieden.

LEIDEN, 12 Jan. 1854.

De Redactie voornoemd,
M. DE VRIES.
J. DAVID, PR.
L. A. TE WINKEL.

Bijlage C.

LIJST

DER INGEKOMENE EN TOEGEZEGDE BIJDRAGEN.

I. INGEKOMEN.

I. UITTREKSELS UIT DICHTERS EN PROZASCHRIJVERS.

DICHTERS.	INGEKOMEN BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
ROEMER VISSCHER .	*Brabbelingh*	A. C. OUDEMANS.
	Zinne-Poppen	»
CAMPHUYSEN . . .	*Uitbreyding over de Psalmen* . . .	»
VONDEL	Dramatische Werken	J. VAN LENNEP.
J. DE BRUNE . . .	*Nieuwe Wijn in oude Leer-zacken* .	A. C. OUDEMANS.
	Spreeck-woorden	»
	Bancket-werck	»
HUYGENS	*Korenbloemen*	»
POIRTERS	*Masker van de Wereldt*	J. M. DAUTZENBERG.
	Heyligh Hof van den Keyzer Theodosius	»
	en enkele kleinere stukken.	»
DE DECKER . . .	*Dooper*	W. G. BRILL.
G. OGIER	*De Seven Hooft-sonden*	J. F. J. HEREMANS.
J. DE BRUNE, DE JONGE	*Wetsteen der Vernuften*	A. C. OUDEMANS.
OUDAEN	*Poëzy*	»
J. VAN DER VEEN .	*Zinne-Beelden*	»
VAN OVERBEKE . .	*Rijmwercken*	H. I. SWAVING.
POOT	*Gedichten*	N. BEETS.
SMITS	*Rottestroom*	A. C. OUDEMANS.
FEITH	*Oden en Gedichten*	J. A. GERTH VAN WIJK.
BILDERDIJK	*Ziekte der Geleerden*	J. DAVID.
	OVIDIUS, *Gedaanteverwisselingen* . .	»

DICHTERS.	INGEKOMEN BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
BILDERDIJK	*Zedelijke Gispingen*	J. DAVID.
	Buitenleven	A. C. OUDEMANS.
	Vermaking	»
	De Mensch	»
	Vaderlandsche Uitboezemingen . .	»
	Perzius	»
	Oprakeling	»
	Nieuwe Oprakeling	»
HELMERS	*Hollandsche Natie*	»
LOOTS	*Gedichten*	F. L. WILLEKES MACDONALD.
KINKER	*Gedichten*	K. SYBRANDI.
WISELIUS	*Mengel- en Tooneelpoëzij*	A. DE JAGER.
	Nieuwe Dichtbundel	»
VAN DER WOORDT .	*Gedichten*	H. I. SWAVING.
IMMERZEEL	*Hugo van 't Woud*	»
VAN DER HOOP . .	*Warschau*	A. C. OUDEMANS.
	Willem Tell	»
	Leiden ontzet	»
	Renegaat	»
	—	
BEETS	Al de dichterlijke werken, tot 1852.	K. SYBRANDI.
'S GRAVENWEERT .	*Ilias*	A. C. OUDEMANS.
VAN DER POT . . .	*Julianus de Afvallige*	»
TOLLENS	Eenige uittreksels uit verschillende dichtbundels van —	PH. BLOMMAERT.

PROZASCHRIJVERS.	INGEKOMEN BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
A. DE BUCK . . .	*Vertaling van Boëtius*	F. A. SNELLAERT.
VAN DER PALM . .	*Gedenkstuk der verlossing en herstelling van Nederland*	L. A. TE WINKEL.
BORGER	*Leerredenen*	H. I. SWAVING.

PROZASCHRIJVERS.	INGEKOMEN BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
LIMBURG BROUWER .	*Het Leesgezelschap te Diepenbeek* . .	J. A. WIJNNE.
	Cesar en zijne tijdgenooten	»
BEETS	*Camera Obscura*	M. DE VRIES.
BOSSCHA	*Leven van Koning* WILLEM II . .	A. C. OUDEMANS.
CONSCIENCE . . .	*De Arme Edelman*	G. C. MULDER.
	Boerenkrijg	»
	Leeuw van Vlaanderen	»
	De Gierigaerd	»
	De Loteling	»
	Blinde Rosa	»
	Siska van Rosemael	»
	Hoe men Schilder wordt	»
	Lambrecht Hensmans	»
GROEN VAN PRINSTERER	*Adviezen in de Tweede Kamer der St. G.*	H. VAN CALCAR.
J. VAN LENNEP . .	*Ferdinand Huyck*	A. C. OUDEMANS.
OPZOOMER	*Het wezen der Deugd*	S. F. GROEN.

II. KUNSTWOORDEN.

VAKKEN VAN WETENSCHAP OF BEDRIJF.	BEWERKERS.
Ontleed-, heel- en geneeskunde, beschrijving van ziekten en artsenijmiddelen. (Uittreksel uit de werken van JOH. VAN BEVERWIJCK).	F. Z. ERMERINS.
Namen van boomen, planten en vruchten, boomkweekerij, bloementeelt en landbouw	H. C. VAN HALL.
Scheikunde	P. J. VAN KERCKHOFF.
Uittreksels uit de » *Nederlandsche Apotheek*"	A. C. OUDEMANS.
Regtsgeleerdheid. — Uitdrukkingen uit het oud-vaderlandsche regt, naar aanleiding der » *Nederduitsche Regtsoudheden.*" (A.—L.)	M. J. NOORDEWIER.

VAKKEN VAN WETENSCHAP OF BEDRIJF.	BEWERKERS.
Uittreksel uit H. DE GROOT, *Inleydinge tot de Hollandtsche Regts-geleertheit*	G. DE VRIES, A.Z.
Geschied- en Oudheidkunde	I. A. NIJHOFF en L. J. F. JANSSEN.
Sterrekunde (Uittreksel uit F. KAISER, *de Sterrenhemel*, 2 deelen)	A. C. OUDEMANS.
Krijgskundige wetenschappen (A.—D.)	L. MULDER.
Waterstaat en waterbouwkunde (Uittreksel uit verschillende werken)	H. J. KOENEN.
Bouwkunst (proeve)	L. J. F. JANSSEN.
Beeldende kunsten (proeve)	J. A. ALBERDINGK THIJM.
Beschrijving van het Stoomwerktuig	M. VAN GEUNS.
Pijpenmakerij	J. G. LA LAU.
Orgelmakerij	K. SYBRANDI.
Jagerstaal (Uittreksel uit »*Jagerstaal*," Arnhem, 1838) . .	»
Gemengde bijdragen, uittreksels uit verschillende schrijvers, aanteekeningen betrekkelijk allerlei takken van wetenschap en bedrijf, woorden uit het dagelijksch leven, enz., enz.	C. G. BOONZAJER, H. J. KOENEN, J. H. MERTENS, A. C. OUDEMANS, VAN DE PUTTE, H. I. SWAVING.

II. TOEGEZEGD.

I. UITTREKSELS UIT DICHTERS EN PROZASCHRIJVERS.

DICHTERS.	TOEGEZEGDE BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
HEINSIUS	*Nederduitsche Gedichten*	PRUDENS VAN DUYSE.
HOOFT	Bijvoegselen ter nadere aanvulling van het *Uitlegkundig Woordenboek* en van de *Nalezing* daarop . .	G. D. FRANQUINET.

DICHTERS.	TOEGEZEGDE BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
HARDUYN	Dichtwerken	PRUDENS VAN DUYSE.
VONDEL	Al de overige dichtwerken (z. bl. 70).	J. VAN LENNEP.
ZEVECOTE	*Gedichten*	PRUDENS VAN DUYSE.
WESTERBAEN . . .	*Alle de Gedichten*	A. BEELOO.
DE DECKER . . .	Al de overige dichtwerken (z. bl. 70).	W. G. BRILL.
ANTONIDES	Dichtwerken	H. J. KOENEN.
L. DE MEYER . . .	*De Gramschap*	PRUDENS VAN DUYSE.
M. DE SWAEN . . .	Dichtwerken	F. A. SNELLAERT.
HUYDECOPER . . .	Dichtwerken	P. LEENDERTZ, W.Z.
FEITH	Al de overige dichtwerken (z. bl. 70).	J. A. GERTH V. WIJK.
A. J. STIPS . . .	Dichtwerken	F. H. VERSPREEUWEN.
BILDERDIJK	Al de boven (bl. 70 en 71) niet genoemde dichtwerken	J. DAVID.
STARING	Dichtwerken	M. DE VRIES.
	—	
BOGAERS	Dichtwerken	J. NOLET DE BRAUWERE V. STEELAND.
DA COSTA . . .	»	W. HECKER.
VAN DUYSE	»	A. DE JAGER.
TER HAAR	»	L. A. TE WINKEL.
TEN KATE	»	J. NOLET DE BRAUWERE V. STEELAND.
J. VAN LENNEP . .	»	J. TIDEMAN.
	Verschillende uittreksels uit onderscheidene dichters	J. VAN BEERS.

PROZASCHRIJVERS.	TOEGEZEGDE BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
HOOFT	Als boven (zie bl. 73)	G. D. FRANQUINET.
CAMPHUYSEN . . .	Godgeleerde werken	J. G. DE HOOP SCHEFFER.

PROZASCHRIJVERS.	TOEGEZEGDE BIJDRAGEN.	BEWERKERS.
BAUDARTIUS . . .	*Memoryen ofte cort verhael*, enz. .	A. P. VAN GRONINGEN.
	Apophthegmata Christiana, ofte Ghedenck-weerdige leersame ende aerdighe Spreucken	»
HEEMSKERK . . .	*Batavische Arcadia*	J. H. DE STOPPELAAR.
VELIUS	*Chronijk van de Stadt van Hoorn*	J. G. DE HOOP SCHEFFER.
VAN EFFEN . . .	*De Hollandsche Spectator*	M. DE VRIES.
WAGENAAR . . .	*Vaderlandsche Historie*	W. J. A. JONCKBLOET.
FEITH	Al de werken	J. A. GERTH V. WIJK.
VAN DER PALM . .	Gemengde uittreksels uit verschillende werken van —	J. PAN.
	—	
BEETS	*Stichtelijke Uren*	J. VAN VLOTEN.
CONSCIENCE . . .	Al de boven (bl. 72) niet genoemde werken	G. C. MULDER.
HASEBROEK . . .	*Waarheid en Droomen*	J. F. J. HEREMANS.
VAN KOETSVELD . .	*Pastorij van Mastland*	»
J. VAN LENNEP . .	Al de overige romantische werken (zie bl. 72)	J. TIDEMAN.
Mevr. BOSBOOM-TOUSSAINT.	Al de werken	W. BISSCHOP.

II. KUNSTWOORDEN.

VAKKEN VAN WETENSCHAP OF BEDRIJF.	BEWERKERS.
Dierkunde. Namen der dieren en kunsttermen in de — gebruikelijk	H. SCHLEGEL en J. A. HERKLOTS.

VAKKEN VAN WETENSCHAP OF BEDRIJF.	BEWERKERS.
Woorden en uitdrukkingen, tot het paard betrekking hebbende (Uittreksel uit A. NUMAN, *Het Paard*, en C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN, *Handleiding tot de Paardenkennis*)	J. A. HERKLOTS.
Aardkunde	W. C. H. STARING.
Regtsgeschiedenis, regtspleging en praktijk	J. DE WAL.
Geschied- en Oudheidkunde	R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, J. DE LAET, K. STALLAERT en M. VAN DER VOORT.
Staathuishoudkunde	S. VISSERING.
Krijgskundige wetenschappen (in verband met den arbeid van den heer L. MULDER. Zie boven, bl. 73) . . .	G. KUYPER, H.Z.
Nederlandsche Apotheek	A. BEETS.
Wijnhandel	»
Vlasbouw en vlasbewerking	A. P. VAN GRONINGEN.
Boekhandel en boekdrukkerij	A. C. KRUSEMAN.
Zeewezen (zie bl. 39 vlgg.)	J. VAN LENNEP.

Met wijsheyt kiesen,
Geen moet verliesen,
Maer staêgh volherden:
Soo sal 't eens werden.

(CATS).

Bij den UITGEVER DEZES zijn mede te bekomen:

De Nederlandsche Taalkunde, beschouwd in hare vroegere geschiedenis, tegenwoordigen toestand en eischen voor de toekomst. (Eene Voorlezing) door Dr. M. DE VRIES. Haarlem, A. C. KRUSEMAN, 1849 . . . . *f* 0—50.

De heerschappij over de taal, het beginsel der welsprekendheid. Redevoering, ter aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Hoogeschool te Groningen, den 28 Nov. 1849, uitgesproken door Dr. M. DE VRIES. Groningen, K. DE WAARD . . . . . *f* 0—60.

Ontwerp van een Nederlandsch Woordenboek. — Verslag der Commissie, in de Vergadering van het derde Nederlandsch Letterkundig Congres, te Brussel, den 31 Augustus 1851, voorgedragen door Dr. M. DE VRIES, Hoogleeraar te Groningen. Groningen, K. DE WAARD . . . . . *f* 0—90.

De Nederlandsche Taalkunde in haren aard en hare strekking. Redevoering, ter aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Hoogeschool te Leiden, den 29 October 1853, uitgesproken door Dr. M. DE VRIES. Haarlem, A. C. KRUSEMAN . . . . . *f* 0—60.